

Pedagogika jako vědecká disciplína

Termín pedagogika

Termín pochází z antického Řecka, kde byl slovem *paidagógos* označován otrok, který pečoval o syna svého pána, doprovázel jej na cvičení a do školy. Tento výraz se přesunul do antické latiny - jakožto *paedagogus* s posunutým významem otrok → učitel, vychovatel. V české pedagogice se užívá výrazu *pedagog* - člověk, který se věnuje výchově profesionálně a má pro tuto činnost určitou kvalifikaci

- přesný význam slova - pais=dítě, aigen=vésti
- základy tomuto oboru jako systematické vědě o výchově mládeže i dospělých položil svými pedagogickými spisy Jan Amos Komenský
- je úzce spojena s ostatními vědními obory, zejména s vědami přírodními, společenskými i technickými

Jako vědní obor se konstitovala až v 19. století.

Definice pojmu pedagogika

- přesná definice není k dispozici, protože pedagogika je chápána jako věda s širokým spektrem zájmů a obrovským polem působnosti, definice se odlišují dle autora

1a. ***Věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života a společnosti.*** Není tedy vázána pouze na vzdělávání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže. V zahraničí se ve významu „pedagogika“ často užívá termín „pedagogická věda.“

1b. ***Obor vzdělávání na pedagogických fakultách*** a jiných fakultách připravujících učitele, respektive předmět v rámci tohoto studia (PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník)

2. ***Pedagogika je věda o permanentní výchově,*** o celoživotní výchově dětí, mládeže i dospělých (JŮVA, V. Úvod do pedagogiky)

Základní charakter pedagogiky:

Pedagogika je věda o edukaci, tedy o výchově a vzdělávání. Jako věda zahrnuje ***teorii i praxi.*** Má ***charakter normativní, explorativní a explanativní.***

- **normativní charakter** - pedagogika stanovuje určité normy, vzory, doporučení, cíle, jak realizovat edukaci
- **explorativní charakter** - pedagogika zkoumá, je založena na poznacích získaných z výzkumu
- **explanativní charakter** - pedagogika zjišťuje, popisuje, vysvětluje různé jevy edukační reality

Pedagogika má svůj předmět bádání, význam a úkoly, obsahovou strukturu, účel a poslání, výzkum a jeho metody. Má-li být vědou, musí se opírat o výzkum

Předmět pedagogiky:

Předmětem pedagogiky je ***výchova.*** Pedagogika se zabývá vším tím, co vytváří nějaké edukační prostředí, procesy, jež se v těchto prostředích realizují, a výsledky a efekty těchto procesů. (Jan Průcha)

Pedagogika se zabývá člověkem v situaci výchovy ... V situaci výchovy je celý člověk se všemi svými vztahy ke skutečnosti. Jde tedy o předmět zkoumání maximálně složitý,

mnohonásobně polarizovaný, vyžadující interdisciplinární spolupráci všech věd o člověku. (Stanislava Kučerová)

Význam pedagogiky:

- Teoretický význam – odhaluje zákonitosti výchovy a její důležitou úlohu v životě jedince a společnosti, zabývá se výchovou v jednotlivých věkových obdobích a v různých výchovných zařízeních
- Praktický význam – poskytuje množství podnětů pro edukační aktivity všem výchovným a školským pracovníkům, rodičům i pracovníkům souvisejících profesí; teoretické závěry jsou aplikovány v oblastech školství, mimoškolního vzdělávání, ekonomického rozhodování, sociální politiky, pomáhajících profesí a oblastech samotné vědy.

Je nutné skloubit teoretické pedagogické vzdělání, postoj ke společnosti, k lidem a k pedagogické práci a praktické dovednosti (Jarmila Svobodová, Bohumíra Šmahelová)

Úkoly pedagogiky:

Pedagogika plní tři úkoly

- Analytické úkoly - zkoumá aktuální výchovnou realitu
- Verifikační úkoly - ověřuje, zda dosud platí určité poznatky
- Prognostické úkoly - formuluje perspektivní výchovné cíle

Obsahová náplň pedagogiky

Předmět pedagogiky (výchova člověka) je natolik rozsáhlý, že musíme přistoupit k **rozdělení vědy na specializované disciplíny**, rozlišujeme základní dělení dle pěti kritérií :

1. Podle obsahu zkoumání: obecná pedagogika, srovnávací pedagogika, dějiny pedagogiky a školství, teorie výchovy, obecná didaktika, oborové didaktiky, pedagogická diagnostika, pedagogická evaluace, pedagogická prognostika, pedagogická teleologie, teorie řízení škol a školství, technologie vzdělávání.
2. Podle věku: předškolní pedagogika, školní, vysokoškolská, andragogika (výchova a vzdělávání dospělých v ekonomicky produktivním věku), gerontagogika (výchova a vzdělávání seniorů // dospělých v ekonomicky neproduktivním věku)
3. Podle fází společenského vývoje: antická, křesťanská, renesanční, reformní, pragmatická, moderní a postmoderní pedagogika
4. Speciálně pedagogické vědy: psychopedie, somatopedie, surdopedie, logopedie, oftalmopedie // tyflopédie, etopedie
5. -Podle oblastí aplikace: rodinná, sociální, profesní, inženýrská, vojenská pedagogika, pedagogika volného času, výchova v nápravných zařízeních, výchova v organizacích dětí a mládeže, alternativní pedagogika

Účel a poslání pedagogiky

Účelem pedagogiky je být normální vědou. To znamená mít rozvinuté atributy, které normální vědu charakterizují, tedy:

- jasně vymezený předmět bádání a jeho teorii
- výzkum a jeho metodologii
- infrastrukturu s podpůrnými institucemi pro fungování vědy

Metody pedagogiky

- pedagogické vědy vycházejí ze dvou základních zdrojů:

1. z **kriticky zhodnoceného historického dědictví pedagogiky** - je utvořeno pedagogickými idejemi klasiků a doklady o vývoji pojetí a organizaci výchovy ve společnosti a výchovných institucí
2. z **současných pedagogických zkušeností** škol, výchovných a vzdělávacích zařízení, hromadných sdělovacích prostředků, pracovišť, organizací a rodiny

Historikosrovnávací metoda

- plní základní úlohu při řešení koncepčních otázek pedagogiky (cílů, obsahu a prostředků výchovy) i při analýze výchovných procesů (jejich principů, faktorů a metod)
- poskytuje pedagogice tři hlavní okruhy informací:
  1. rozbor výchovných koncepcí v jednotlivých etapách vývoje společnosti
  2. analýzu výchovné praxe v různých pedagogických institucích
  3. výchovné ideje klasiků pedagogiky a filosofů

Výzkum současné pedagogické praxe v různých typech vzdělávacích a výchovných institucí

- „Úkolem tohoto výzkumu je sbírat, analyzovat a zobecňovat pedagogické jevy, postupně odhalovat zákonitosti výchovně.vzdělávacího procesu a dospívat ke zdůvodněným normám zajišťující účinnou pedagogickou práci. Zkoumají se plány škol, osnovy vyučovacích předmětů, učebnice (rozsah látky, struktura a koordinace učiva, jeho přiměřenost žákům apod.) a vyučovací pomůcky, procesy osvojování a upevňování vědomostí a dovedností při vyučování i v jiných formách výchovné práce.“ (JÚVA, V. Úvod do pedagogiky)
- při výzkumu se užívá nejrůznějších metod – pozorování, experiment, rozhovor, dotazník, studium pedagogických dokumentů, měření různých výkonů; metody se uplatňují komplexně, doplňují se; důraz je kladen nejen na stránku kvantitativní, ale i na stránku kvalitativní

Konkrétní metody pedagogiky

- Pozorování – cílevědomé a plánovité sledování jevu nebo osoby v jeho přirozených podmínkách
- Experiment (pokus) – zkoumají se záměrně navozené pedagogické jevy v předem připravených a kontrolovaných podmínkách
- Rozhovor – verbální komunikace mezi výzkumným pracovníkem a dotazovanou osobou
- Dotazník – písemná forma dotazování, umožňující získat v poměrně krátkém čase velké množství údajů; zaměřuje se jak na vychovávané, tak na vychovatele
- Studium pedagogických dokumentů – předmětem zkoumání jsou konkrétní materiály které dokumentují práci žáků i pedagogických pracovníků
- Měření výsledků žákovských úkolů i jejich dílčích parametrů – uplatňují se zejména testy v různých oblastech

Organizované mezinárodní i české vědecké společnosti

- AERA, CIDREE, AERLI, EERA
- ČAPV - Česká asociace pedagogického výzkumu, působí u nás od roku 1992

- Literatura :** JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
- JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno : Paido, 2001.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
- SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Problémy a specifika pedagogiky

- současná pedagogika je nucena přihlížet na mnohá specifika pedagogiky, ať už starší či nová a jsou před ní staveny větší či menší problémy
- týká se prostředí školy → výzkumné poznatky ze školní etnografie (popis a vysvětlování prostředí)

Specifika pedagogiky

- specifika a problémy pedagogiky se projevují v přístupu k jednotlivým druhům výchovy z hlediska věku odlišně:
- **předškolní výchova a vzdělávání**
  - uvedení dětí raného věku do prostředí školního typu
  - převládá názor, že předškolní výchova je jen hraní si s dětmi
  - cílem je připravit dítě pro život ve společnosti, rozvíjet dítě a vzdělávat je
  - dva modely mateřských škol - školský model (řazení dětí dle věku)
    - rodinný model (řazení nezávisí na věku, rodinný typ)
- **primární a sekundární nižší výchova a vzdělávání**
  - primární vzdělávání – prvních pět let povinné školní docházky (1.-5.ročník ZŠ)
  - sekundární nižší vzdělávání – čtyři roky povinné školní docházky navazující na primární vzdělávání (6.-9.ročník ZŠ)
  - základní vzdělávání – devět let povinné školní docházky
  - vyučování předmětů na obecné úrovni
  - problematika kvality škol – úroveň vesnice X město
  - problematika velikosti tříd – většinou větší třídy, menší třídy však nesporné výhody
  - problematika efektivity učení – ovlivněna rozdělováním žáků do skupin (různorodé, stejnorodé), organizací výuky
- **sekundární vyšší výchova a vzdělávání**
  - střední školy (nepovinné, ale bez absolvování nemožnost vyššího uplatnění) – dělení na 1.-4. ročník středních škol nebo vyšší stupeň reálných gymnázií = kvinta – oktáva)
  - problémem kvalita a kvantita středních škol (v závislosti na dalším studiu na VŠ) a tím i možnost uplatnění
  - problémem i střední školy soukromého typu – chybí často motivace, školné, hodnocení
- **terciární výchova a vzdělávání**
  - dva typy - první stupeň (bakalářské, magisterské studijní programy a VOŠ)
    - druhý stupeň (doktorské studijní programy)
  - problematikou poměr počtu zájemců vůči kapacitám vysokých škol
  - uplatnění u všech oborů není rovnoměrné
- **výchova a vzdělávání dospělých (andragogika a gerontagogika)**
  - poměrně nízký zájem dospělých o vzdělávání (oproti EU)
  - ekonomicky náročné, využívanější možnost rekvalifikačních kurzů
  - vzdělávání dospělých (celoživotní vzdělávání) uskutečňováno s vidinou lepších platových podmínek
  - zájem zejména o studium jazyků a rozšiřování kvalifikace v oboru
  - neopomínána ani možnost vzdělávání seniorů (univerzita třetího věku)
- uplatnění na trhu práce
  - míra nezaměstnanosti v ČR stabilní, bez větších poklesů
  - některé obory populárnější, jiné méně → projevuje se nabídkou pracovních míst
  - společenské obory populární, technické obory menší uplatnění

Problémy pedagogiky (v jednotlivých pedagogických oblastech)

- terminologie pedagogiky

- nepřesná a nejednotná, jinak chápána veřejností, odborníky a ve světě
- veřejnost – pedagogika souborem návodů a postupů používaných učitelem při vyučování
- odborníci – dělení na část teoretickou a praktickou, věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou
- problém i v pojetí pedagogiky jako pojmu v různých zemích
- zahraničí- Německo (autonomní monodisciplinární vědní obor orientovaný k filosofii)
  - Francie (sociální věda a multidisciplinární obor)
  - Anglie, USA (ve smyslu multidisciplinárních oborů pokrývajících edukaci)
- často také chybí literatura nebo není sjednocena

- autorita

- moc uplatňovaná v souladu s hodnotami ovládaných za využití přijatelné a schválené formy
- aspekt pozitivně či negativně ovlivňující výchovu
- pokud pedagogům schází vede k rozkladu skupiny a neúčinnosti výchovy

- emoce

- psychický stav pramenící ze subjektivního prožívání vztahu k něčemu a někomu
- citová vazba mezi učitelem a žáky klíčová
- nepřeceňovat, ani nepodceňovat roli emocionality ve výchovně-vzdělávacím procesu

- pozornost

- psychický proces, soustředěnost duševní činnosti člověka po určitou dobu na určitý objekt, jev nebo činnost
- schopnost udržet si pozornost žáků
- pozitivně tuto schopnost ovlivňuje autorita, motivace a zajímavost výkladu

- funkční gramotnost

- vybavenost člověka pro realizaci různých aktivit potřebných pro život v současnosti
- lidé, kteří neumějí číst a psát jsou označováni za negramotné
- problémem zejména rozvojových zemí, u nás negramotnost 1 - 3 %
- důležité zkoumat příčiny vedoucí k funkční negramotnosti – dva faktory
  - pedagogické faktory – obsah školního vzdělávání není plně zaměřen na osvojování činností uplatnitelných v praktickém životě
  - socioekonomické a sociokulturní faktory – u lidí z určitých sociálních vrstev významně vyšší výskyt funkční negramotnosti (sociálně patologické rodiny, některé etnické skupiny, současná vizuální kultura a pasivní konzumace)

- multikulturní výchova

- transdisciplinární oblast spojující přístupy pedagogiky, kulturní antropologie, interkulturní psychologie, sociologie
- proces jehož prostřednictvím si jednotlivci mají utvářet dispozice k pozitivnímu vnímání a hodnocení kulturních systémů odlišných od jejich vlastní kultury
- konkrétní vzdělávací program zabezpečující žákům z etnických, rasových, náboženských minorit učební prostředí a vzdělávací obsahy přizpůsobené specifickým jazykovým, kulturním potřebám žáků
- problémem je, zda u takovýchto skupin uplatňovat programy stejné jako pro žáky české nebo zda vytvářet pro tyto žáky programy speciální a specifické
- problémem také samotné uplatňování edukačních konstruktů multikulturní výchovy v edukační realitě → výzkumně prozatím nepostiženo
- tři výzkumné problémy této oblasti :
  - v jakém věku dětí a z jakých zdrojů vznikají negativní postoje vůči příslušníkům jiných ras nebo etnik

- jaké jsou současné postoje mladých lidí k imigrantům
- jaký je vliv školního kurikula jako jednoho ze zdrojů kulturních předsudků
- vždy klást důraz na potlačování rasistických a xenofobních projevů vůči žákům jiných ras a etnik
- **spolupráce rodiny a školy**
  - rodina a škola musí spolu komunikovat a kooperovat, oblast teorie partnerství rodiny a školy
  - rodina i škola vzdělávají a vychovávají – základní výchovně-vzdělávací instituce
  - realita však často odlišná
  - škola často pojmána jako nutnost a rodiče se školou odmítají komunikovat → negativní pro dítě
  - opakem angažovanost rodičů pro školu → pozitivní vliv na dítě
  - vztahy mezi školami a rodiči spíše stagnují než by byly zintenzivňovány
- **alternativní a inovativní školy**
  - nutnost teoreticky oddělit pojmy alternativní a inovativní škola
  - rozhodujícím kritériem pro posouzení o jakou školu se jedná je odlišnost od standardu převládajícího ve vzdělávacím systému
  - alternativní škola – vzdělávací instituce vyznačující se nějakou pedagogickou specifičností, na rozdíl od standardní, běžné školy
    - alternativní přístupy pochází většinou ze zahraničí a jejich využití je velmi přínosné ve výchovně-vzdělávacím procesu
  - inovativní škola – škola, která přešla od spontánních dílčích inovací k podstatným systémovým změnám v cílech, metodách a organizaci vyučování
    - inovativních škol v ČR velmi málo, jsou prakticky součástí alternativního školství
  - pedagogická teorie studuje alternativní školství z hlediska historie :
    - alternativních škol a přístupů (navazuje zejména na reformní školství a nejznámější školy jsou waldorfská, montessoriovská, freinetovská, jenská, daltonská a winnetská)
    - moderních typů alternativních škol (otevřená škola, zdravá škola, magnetová škola, škola bez ročníků, angažované, autentické, prožitkové, aktivní učení)
  - rozdíly mezi státními a soukromými školami (většina alternativních škol jsou školy soukromé)
  - problém – jak efektivně financovat soukromý sektor v oblasti vzdělávání a výchovy
- **evropská dimenze ve vzdělávání**
  - princip postupující vzdělávacími systémem, podporující chápání širších evropských souvislostí a perspektiv vzdělávání
  - úkol zavádět do školního kurikulu témata umožňující žákům a studentům osvojovat si vědomosti o jiných evropských národech a etnicích
  - programy týkající se vzájemné výměny studentů (TEMPUS, SOCRATES)
  - často však výchova „k evropanství“ bývá na základních školách plně opomenuta
  - zařazovat do souvislosti s „výchovou k lásce k vlasti“
  - pedagogický výzkum evropské dimenze odhaluje problémy a nové úkoly:
    - změna myšlení mladých lidí ve směru k evropanství
    - osvojení si pozitivních a tolerantních postojů k příslušníkům jiných národů a etnik
    - projevení pozitivního vlivu tohoto typu vzdělávání na eliminaci předsudků mezi příslušníky jednotlivých národů a etnik
  - oblast není dostatečně zpracována
  - problém – předsudky při přijímání studentů z jiných zemí (rasismus, xenofobie, snižování možností našich studentů na přijetí na VŠ)
- **kázeňské problémy na základních školách (zejména šikana)**
  - poměrně velký problém se kterým se setkávají učitelé na většině ZŠ

- existuje několik typologizací kázeňských problémů (CANGELOSI, J. *Strategie řízení třídy*) :
  - vandalismus
  - násilné jednání vůči žákům (šikana)
  - násilné chování vůči učitelům
  - jednání a chování žáka pod vlivem alkoholu
  - jednání a chování žáka pod vlivem drog
  - kouření
  - pozdní příchody a chození za školu
  - podvádění při testech
- jednotlivé problémy ještě děleny do dvou oblastí – lehčího a těžšího charakteru
- na školách převažují problémy lehčího charakteru (vyrušování, absence domácích úkolů, pozdní příchody do školy)
- z problémů těžšího charakteru se na školách nejčastěji vyskytuje násilné jednání vůči žákům (šikana) – fyzické nebo psychické týrání žáků
- důležité odhalení projevů a řešení
- nutno dodržovat základní pravidla přístupu, odhalování a řešení kázeňských problémů
- problematikou šikany se u nás zabývá Bendl, Kolář, Říčan ad.
- **environmentální výchova**
  - budování pozitivního vztahu k přírodě, který je základem šetrného a předvídatého chování a jednání
  - děti musí být vedeni k co nejšetrnějšímu chování k přírodě a jednání ve smyslu nutnosti nepoškozovat přírodu
  - výchova a vzdělávání jak ve škole, tak v pomáhajících institucích (např. Lipka), ale klíčové postupně budovat ekologicky šetrné myšlení a jednání u rodičů dětí
  - problém – nevhodná medializace ekologické a environmentální problematiky, převažují názory značně diskutabilní

Literatura : CANGELOSI, J. *Strategie řízení třídy*. Praha : Portál, 1994.
 HORKÁ, H. *Výchova k 21. století*. Brno : Paido, 2000.
 JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
 KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002.
 PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava : Amosium servis, 1995.
 PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
 PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
 PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha : Portál, 1999.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
 SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Systémové pojetí pedagogiky

Typologie systémového pojetí pedagogické vědy – Průcha

- několik druhů dělení dle těchto hledisek:
  - z hlediska účelovosti
    - pedagogika jako normativní teorie
    - pedagogika jako explorativní a explanační teorie
  - z hlediska předmětu
    - pedagogika jako teorie výchovy
    - pedagogika jako teorie edukační reality
  - z hlediska postavení mezi vědami
    - pedagogika jako věda filozofující
    - pedagogika jako věda sociální
- **komplexní pojetí výchovy**
  - respektuje její mnohostrannou úplnost, pojímá výchovu a vzdělávání v dimenzi celoživotní i celospolečenské
  - výchovu dětí a mládeže spojuje s výchovou dospělých, řadíme sem výchovu veřejnou, rodinnou, sebevýchovu i sebevzdělávání, celoživotní charakter výchovy
  - výchova je záležitostí každého člověka, výchovných činitelů, společnosti
  - bez uplatňování komplexního a systémového pojetí výchovy nelze výchovně-vzdělávací soustavu realizovat
  - soustava komplexního pojetí výchovy má dva základní znaky:
    - **prvním znakem** je celistvý, vědecky podložený zřetel k harmonickému rozvíjení osobnosti, sociálních vztahů i společnosti (včetně jejich přírodního prostředí)
    - komplexní přístup ke skutečnosti vyžaduje nejen všestranné poznání, je návodem k jednání skutečně kultivujícímu
  - **druhým znakem** je orientace na hlavní hybné články vývoje daného celku v zájmu optimalizace výchovy
  - **teoretickým základem** je obecná teorie systémů
  - **pojem soustava**
    - centrem pozornosti vědy jako celku je výzkum struktury, funkce a vývoje celistvých komplexů reality
    - soustavou rozumíme jakýkoli komplex vzájemně se ovlivňujících elementů
    - systémový přístup využívá všeho, co věda neshromáždila a shromáždí
    - za soustavu pokládáme obecně jakýkoliv účelově definovaný komplex element (komponent, prvků, částí, činitelů, jevů) spjatých vzájemnými vztahy v prostoru a čase
  - hlavní funkcí výchovně vzdělávací soustavy je rozvoj subjektu, svobodné harmonické rozvíjení dětí, mládeže i dospělých
- **jednotlivé systémy - Blížkovský**
  - soustavu tvoří dva základní elementy – **objekt** (předměty, zákonitosti = O) a **subjekt** (lidé = S)
    - **zákonité vztahy typu O – O, tj. vztahy mezi dvěma objekty**
      - v biosféře, abiosféře, fyzikální, chemické zákonitosti bez vlivu člověka
    - **zákonité vztahy typu S – O, tj. vztahy mezi subjekty a objekty věcné povahy**
      - vztahy lidé – příroda, lidé – materiální výsledky jejich aktivity
    - **zákonité vztahy typu S – S, tj. vztahy mezi dvěma subjekty**
      - společenské vztahy lidé – lidé (mezilidské vztahy)
  - vzdělávání postrádá konkretizaci nové hodnotové orientace na tvořivost, humanitu, racionalitu, demokracii a další všelidské hodnoty

- školní výchova je příliš oddělována i izolována od kultivace životního prostředí a celkového funkcionálního vnějšího i vnitřního utváření osobností a skupin
- rozmanitá podoba redukce a jednostranné pojetí cílů a obsahu výchovy
  - harmonické rozvíjení osobnosti se zužuje na jeho jednotlivé stránky, složky a části (přeceňuje nebo podceňuje se ta či ona dimenze výchovy)
- výchovu nelze omezovat na vnější působení na lidi (má mimořádné možnosti sebevzdělávání, sebevýchovy, sebvýchovy i tvůrčí seberealizace)
- celospolečenská povaha výchovy bývá omezována resortně, institucionálně i organizačně
- celoživotní povaha výchovy bývá zužována na výchovu dorůstajících generací, dětí a mládeže
  - vzdělávání dospělých se podceňuje, je však součástí výchovně-vzdělávacího procesu (agogika, andragogika, gerontagogika)
- celodenní dimenzi výchovy brzdí podceňování výchovy mimo vyučování, nekvalitní vedení zájmových aktivit a organizací, nedostatečná kultivace činnosti lidí v jejich volném čase
- jednotlivé postuláty výchovy nabývají svůj konečný smysl teprve podle své polohy a úlohy ve výchovné soustavě, jejich pedagogická funkce se mění v závislosti na místě i čase, v kterém daný prvek vystupuje v celkovém výchovně-vzdělávacím procesu
- **vývojové fáze systémového pojetí výchovy**
  - objevování systémových elementů a dílčích vztahů výchovy
  - modelování celistvých struktur a obrazů výchovy, objevování zákonitostí vývoje výchovně-vzdělávacího systému
- překážka širšího uplatňování i výraznějšího poznávacího přínosu přístupu v pedagogických výzkumech → nedostatečná teoretická příprava
- **modelování**
  - vedoucí metoda systémového přístupu ke skutečnosti, poskytuje možnost vyzkoušet prakticky
  - dobrý model není jen cestou k hlubšímu poznání, ale i spolehlivým mostem mezi vědou a praxí
- podstatou výchovy kultivace osobnosti člověka, jejího světa, cílevědomé utváření uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka ke světu
- **dělení modelu výchovy do pěti sfér:**
- **sféra reality lidského světa** zahrnuje
  - *abiosféra*
  - *biosféra*
  - *antroposféra* (životní prostředí člověka)
- harmonický rozvoj člověka možný uvnitř komplexních subjektivně-objektivních vztahů
- mnohostranné, poznávací i hodnotící vztahy představují zdroj cílů, prostředků a podmínek výchovy
- **sféra širšího sociálního prostředí**
- určitá aglomerace, region, národ, stát, větší společenství, klima, způsob života ad.
- **sféra užšího sociálního prostředí a utváření určitých lidí**
- utváří individuální i skupinové lidské zvláštnosti, hlavním polem socializace osobnosti personalizace společnosti
- v každé situaci nelze rozlišit formativní vlivy neutrální, disfunkční (negativní) a eufunkční (kultivující)
- **sféra výchovně-vzdělávací soustavy**
- výchovně-vzdělávací soustavu členíme prostorově, časově i podle hledisek pedagogických
- procesuální hledisko:
  - *výchovně-vzdělávací stupně* – gradace vzdělávání, typy škol a vzdělávání dle věku

- **výchovně-vzdělávací cykly a situace** – cyklus školního roku, porovnání situace ve třídě na začátku a na konci školního roku
- **výchovně-vzdělávací akty** – pochvala student a její účinnost nebo neúčinnost
- **sféra elementů a dílčích relací výchovy**
- jednotlivé či neúplné prvky výchovy a jejich vztahy
- **subjekt výchovy** – uvědomělý tvůrce, nositel a realizátor výchovných záměrů
- **objekt výchovy** – adresát, příjemce i interpret a spolutvůrce ve výchovném procesu
- **podmínky výchovy** – dány úrovní života a životního prostředí vychovávaných, tím co již bylo výchovou dosaženo, tím co tvoří východisko dalších pedagogických snah
  - vnější podmínky – úroveň životního prostředí, sociální a přírodní okolnosti, vliv prostředí
  - vnitřní podmínky – úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin, vlastnosti, zkušenosti
- **cíl výchovy** – objevené a vědomě zvolené pedagogické možnosti, čeho má být dosaženo, cíle poskytují výchovně vzdělávací výsledky
- **výchovné prostředky** – každá vnitřní i vnější podmínka využitelná k dosažení vytýčených cílů

- **nesystémové pojetí výchovy – Blížkovský, Svobodová, Šmahelová**
- jednostranné pojetí výchovy, tři druhy:
  - **dvoupólový model**
    - dialog mezi pedagogem a vychovávaným jedincem, vztahy mezi partnery ve výchově jádrem pedagogické problematiky
  - **třípólový model**
    - vztah mezi učitelem, žákem a učivem = didaktický trojúhelník
  - **čtyřpólový model**
    - relativně úplný, ale statický a uzavřený; vztahy mezi učitelem, žákem, učivem a okolnímu světu

- **funkce výchovy** – plný rozvoj lidské osobnosti, rozvíjet všechny ve všem všestranně - **Jůva**
  - příprava k sociálním rolím
    - nejtypičtější sociální role – občan, pracovník, ochránce a tvůrce životního prostředí, partner a rodič, účastník kulturního života, uživatel hodnot, uživatel volného času, účastník dopravy
  - rozvoj základních kvalit osobnosti
    - subjektivní kvality, které se ve výchovném procesu rozvíjejí
    - dvoustránkovitost výchovy – vzdělávání a výchova v užším slova smyslu
    - rozvíjíme vědomosti, schopnosti, návyky, postoje ke skutečnosti, zájmy a potřeby, chování
  - rozvoj v kulturních oblastech
    - plný rozvoj jedince znamená orientovat ho v oblastech kultury
    - výchova světonázorová; jazyková, vědecká a ekologická; technická, ekonomická a pracovní; mravní, právní, politická; estetická; tělesná

- pohyb proměnných cílů, prostředků a podmínek výchovy je současně i jejich vzájemným koloběhem
- podstata úsilí o výchovně-vzdělávací soustavu (VVS) → znovuoobnovování a optimalizace vztahů objektů a subjektů výchovy a vztahů podmínek, cílů a prostředků výchovy
- optimalizace výchovně-vzdělávacího procesu předpokládá uvědomělou součinnost pedagogické teorie i praxe
- pojetí výchovy směřuje k poznání a optimalizace výchovně-vzdělávací činnosti
- význam metodologický → vymezuje povahu i specifickou pedagogického myšlení a jednání a pedagogického přístupu ke skutečnosti

- specifická pedagogická myšlení a jednání je v komplexní odpovědnosti za rozvíjení člověka
- v popředí zájmu pedagoga stojí vztahy mezi subjekty a objekty, proměny v procesu výchovy člověka i sociálních skupin

Literatura : BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Struktura pedagogiky a vztah k jiným vědám

Struktura pedagogiky

- nárůst poznatků a vzrůstající důraz na kvalitu vzdělávání způsobil nutnost rozdělení pedagogiky na řadu nových oborů (subdisciplín)
- rozlišujeme tři hlediska struktury pedagogiky:
  - *vývojové hledisko* – jak se pojetí pedagogiky vyvíjelo v kontextu světovém i národním
  - *srovnávací hledisko* – jaké jsou rozdíly mezi pedagogickými koncepcemi v různých ekonomických, sociálně-politických a kulturních podmínkách
  - *diferenciační hledisko* – čím se liší výchova jedinců bez postižení od výchovy jedinců s postižením
- názory na strukturu nejsou jednotné, existuje několik druhů dělení pedagogiky

Dělení na základní a hraniční disciplíny (obecné) - Průcha

- pedagogika zahrnuje zvláště základní disciplíny a disciplíny hraniční
- **základní disciplíny**
  - *obecná pedagogika* – systematizace výchovných problémů a poznatků, formulování cílů výchovy, stanovení základních pedagogických kategorií a tvorba systému pedagogických pojmů, vyvození obecně platných pedagogických norem
  - *dějiny pedagogiky* – historický vývoj pojetí výchovy, vývoj pedagogických idejí, vývoj pedagogických principů, typů škol, studie o myslitelích, děleny na všeobecné dějiny výchovy, národní dějiny výchovy a dějiny školství
  - *didaktika* – teorie vzdělávání a vyučování řešící problémy efektivity vyučovacího procesu; zabývá se edukačními procesy; rozlišujeme obecnou didaktiku (obecné cíle, obsah, metody, organizační formy) a speciální didaktiky (aplikují a specifikují zákonitosti na daný obor; předmětové didaktiky, oborové didaktiky a didaktiky druhů a stupňů škol)
  - *filosofie výchovy* – výchova ve vztahu k podstatě člověka a společnosti, etické otázky výchovy, stanoviska k lidskému životu a světu hodnot, komplexní nazírání na svět výchovy, metodologické otázky zkoumání výchovných jevů
  - *teorie výchovy* – filosofická disciplína nebo empiricky založená teorie, teorie jednotlivých složek výchovy, jazykové, vědecké, pracovní a technické, mravní, estetické a tělesné; zkoumá a objasňuje výchovné jevy a děje v užším slova smyslu (cílevědomé ovlivňování potřeb, zájmů)
  - *metodologie pedagogiky* – teorie metod, které se uplatňují v pedagogickém zkoumání, případně v samotném výchovně-vzdělávacím procesu
  - *speciální pedagogika* – zabývá se výchovou a vzděláváním jedinců postižených různými tělesnými, duševními a smyslovými vadami a poruchami chování; člení se na dílčí subdisciplíny:
    - etopedie – výchova a vzdělávání obtížně vychovatelných jedinců
    - psychopedie – výchova a vzdělávání jedinců s rozumovými nedostatky
    - somatopedie – výchova a vzdělávání jedinců s tělesnými vadami
    - oftalmopedie – výchova a vzdělávání jedinců s vadami a poruchami zraku
    - logopedie – výchova a vzdělávání jedinců s vadami a poruchami řeči
    - surdopedie – výchova a vzdělávání jedinců s poruchami sluchu
- jako součást se uvádí i specifické vývojové poruchy učení (dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dysmuzie, dyspinxie, dyspraxie)
- *sociální pedagogika* – zkoumá výchovu jako společensko-historický jev související se společenským významem výchovy i odlišnostmi při výchově sociálních skupin; zkoumá vliv sociálních podmínek na rozvoj člověka

Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

- *pedagogická diagnostika* – zjišťování, charakterizování a hodnocení úrovně rozvoje určitého žáka (žáků); diagnóza je prováděna hodnocením (evaluace) za pomoci měření školního výkonu (didaktické testy)
- *pedagogická prognostika* – prognózuje vývoj školství a vzdělávání, hledá optimální řešení; vytváří modely a strategie budoucího rozvoje vzdělávacích soustav, vzdělávacích procesů
- *teorie řízení školství (školský management)* – zabývá se problematikou plánovací, organizační a kontrolní činnosti institucí tvořících vzdělávací systém
- **hraniční disciplíny**
  - *pedagogická psychologie* – psychologické základy výchovy, psychologický obor přijímající podněty od psychologických i nepsychologických disciplín, které integruje, rekonstruuje a využívá v pedagogické praxi
  - *sociologie výchovy* – výchovné jevy z aspektu sociální podmíněnosti (sociální determinace pro úroveň výchovy rozhodující)
  - *ekonomie vzdělávání* – jak se vzájemně ovlivňují ekonomické a pedagogické procesy

Dělení dle konstituovanosti (ustálenosti) - Průcha

- *konstituované vědy* → nechybí vědecké časopisy, jsou obory výuky na VŠ, organizovány ve vědeckých společnostech
- *vyhovující* → obecná pedagogika, dějiny pedagogiky a školství, srovnávací pedagogika, filosofie výchovy, teorie výchovy, sociologie výchovy, pedagogická antropologie, ekonomie vzdělávání, pedagogická psychologie, speciální pedagogika, sociální pedagogika, pedagogika volného času, andragogika, obecná didaktika, oborové didaktiky, technologie vzdělávání, pedagogická evaluace, pedagogická diagnostika, pedeutologie, teorie řízení školství, vzdělávací politika, pedagogická prognostika

Dělení podle dílčích disciplín (z hlediska jiných potřeb) - Kraus

- *podle objektu (vertikální přístup)* – preprimární teorie výchovy, předškolní pedagogika, školní pedagogika, středoškolská pedagogika, vysokoškolská pedagogika
- *podle účelu výchovného úsilí (horizontální hledisko)* – pedagogika rodinné výchovy, vojenská výchova, podniková výchova, pedagogika masmédií, andragogika

Dělení dle integrujícího hlediska – Svobodová, Šmahelová

- *základní* – obecná pedagogiky, dějiny pedagogiky, teorie výchovy, obecná didaktika, srovnávací pedagogika, metodologie, andragogika
- *hraniční* – sociální pedagogiky, ekonomie výchovy a vzdělávání, teorie řízení školství, filozofie výchovy
- *aplikované:*
  - *školní* – předškolní pedagogiky, pedagogika ZŠ, středoškolská pedagogika, vysokoškolská pedagogika
  - *mimoškolní* – pedagogika dětských a mládežnických organizací, pedagogika volného času, vojenská pedagogika, zdravotnická pedagogika

Dělení dle obsahové náplně – Jůva

- *podle obsahu zkoumání* - obecná pedagogika, srovnávací pedagogika, dějiny pedagogiky a školství, teorie výchovy, obecná didaktika, oborové didaktiky, pedagogická diagnostika, pedagogická evaluace, pedagogická prognostika, teorie řízení škol a školství, technologie vzdělávání.
- *podle věku* - předškolní pedagogika, školní pedagogika, vysokoškolská pedagogika, andragogika, gerontagogika

Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

- *podle fází společenského vývoje* – antická pedagogika, křesťanská pedagogika, renesanční pedagogika, reformní pedagogika, pragmatická pedagogika, moderní a postmoderní pedagogika
- *speciálně pedagogické vědy* - psychopedie, somatopedie, surdopedie, logopedie, oftalmopedie, etopedie
- *podle oblastí aplikace* – rodinná pedagogika, sociální pedagogika, profesní pedagogika, inženýrská pedagogika, vojenská pedagogika, pedagogika volného času, výchova v nápravných zařízeních, výchova v organizacích dětí a mládeže, alternativní pedagogika

Vztah pedagogiky k jiným vědám

- vědní obory neexistují izolovaně, vzájemně spolu souvisí, doplňují se
- vývoj vědy a rozšiřování poznatků vede k diferenciaci, vzniku dílčích disciplín zabývajících se konkrétními problémy vyčleněnými z okruhu dané problematiky
- pro postižení vztahů typologie dle pojetí pedagogiky jako vědy - Stojan
  - společenské (společenské vědy)
  - o člověku (fyzické a psychické stránky)
  - mechanismus výchovy, nástroje procesu výchovy a vzdělávání
  - proces vzdělávání vzhledem k specifikům jednotlivých vědních oborů
- vztah k jednotlivým disciplínám:
  - *filosofie* – poskytuje pedagogice vědeckou orientaci chápání vývoje výchovných procesů, výklad výchovných jevů, vysvětlení vývoje a vzniku pedagogických idejí, obecnou metodu definování pedagogických faktů a základní výzkumný instrumentář, hraniční disciplína je filosofie výchovy
  - *psychologie* – oko výchovy umožňující pedagogice rozvoj psychických procesů a vlastností člověka; při koncipování výchovných systémů využití psychologických zvláštností jednotlivých období výchovy jedince (poskytuje poznatky o vývojových stádiích psychiky a věkových zvláštnostech jednotlivých věkových skupin); při výchově defektních jedinců (patopsychologie); hraničními disciplínami jsou pedagogická psychologie, psychologie učení, školní psychologie ad.
  - *sociologie* – pomáhá porozumět společenským vlivům výchovných procesů a jevů ve vztahu ke zvláštnosti jednotlivých sociálních prostředí, ve kterých dochází k výchově, i faktorům působícím na jedince; hraniční disciplína filosofie výchovy; hraniční disciplína je sociální pedagogika
  - *dějiny* – úzká spolupráce z hlediska dějin pedagogiky dělí se na dílčí dobové etapy pedagogiky, např. pedagogika období renesance atd.; pomáhá vysvětlovat výchovné jevy v historických souvislostech
  - *vědy humanitní* – etika, estetika, logika, právní vědy, lingvistika → vytýčení cílů mravní výchovy; využití v oblasti estetické výchovy; využití při správném vyjadřování a formulování myšlenek; využití v oblasti poznatků důležitých pro stanovování cílů, obsahu a metod mravní, právní a politické výchovy
  - *vědy přírodní a lékařské* – biologie, anatomie, fyziologie, hygiena, chemie → optimální koncepce výchovné činnosti s přiměřeným zatížením fyzické i psychické stránky vychovávaného jedince
  - *vědy technické, technologické, ekonomické, vědy o řízení* – matematika, technologie, nauka o strojích, elektronika, ekonomika, kybernetika, teorie řízení, teorie her, teorie systému, vědecká technologie, logika, statistika; hraniční disciplínou např. pedagogická ekonomie
- není vědy, která by po stránce pedagogické teorie či praxe neměla s pedagogikou alespoň něco společného, ať už jde o vědy přírodní, společenské, technické, vědy o umění

- Literatura:** GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D. *Obecná pedagogika I*. Olomouc : Hanex, 1999.
- JANIŠ, K., KRAUS, B., VACEK, V. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2004.
- JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
- STOJAN, M. *Základní pedagogické kategorie*. Brno : PdF MU, 1998.
- SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Obecná pedagogika

- součást pedagogické vědy, **zabývající se explanací (objasňováním) základních jevů a procesů edukační reality, formulací teoretických modelů těchto jevů a procesů, vymežováním významů vědeckých termínů označujících tyto jevy, procesy.** Čerpá z poznatků pedagogického výzkumu, z teorií jiných sociálních věd – Průcha, Walterová, Mareš
- základní pedagogická disciplína, usilující o systematizaci a interpretaci pedagogických jevů a zákonitostí a o vyvození obecně platných pedagogických norem – Jůva
- zkoumá pedagogické jevy a zákonitosti z obecného hlediska, nebere v potaz věk vychovávaných jedinců, abstrahuje od instituce, ve které probíhá, i od oboru vzdělávání – Svobodová, Šmahelová
- na rozdíl od speciálních oblastí v rámci pedagogiky (soc.pedagogika) zabývá se obecná pedagogika základy výchovy vůbec – EBERLE, G., HILIG, A. *Meyers Kleines Lexikon, Pädagogik.*

Obsah obecné pedagogiky

- různé vymezení:

1. JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*

- **metodologická část (vědoslovná)** – problémy spjaté s pojetím pedagogiky jako vědy (předmět pedagogiky, systém pedagogických věd, metody zkoumání, vztah k jiným vědám, úloha pedagogiky)
- **všeobecná teorie výchovy** – zkoumá v obecné rovině základní pedagogické kategorie (cíle výchovy, funkci výchovy, činitele výchovy, výchovné principy, metody a formy výchovy)

2. PAŘÍZEK, V. *Základy obecné pedagogiky*

- výchova je univerzální jev, který probíhá od narození člověka po celý jeho život (permanentní charakter)
- výchova v obecném smyslu je jev, jehož podstatným znakem jsou
  - a) záměrné, soustavné a organizované působení na člověka
  - b) při výchově se vždy účastní „vychovávající“, „vychovávaný“ a „obsah toho, čemu se vyučuje a učí“ = didaktický trojúhelník
schéma trojúhelník -- učitel – žák – učivo a mezi nimi oboustranné šipky
  - c) výchova má svou účelovost, jež je vyjádřena jejími cíli

3. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*

- zabývá se teoretickým objasňováním a empirickým zkoumáním edukační reality, tedy
  - a) vším tím, co vytváří a determinuje nějaké edukační prostředí
  - b) procesy, jež se v těchto prostředích realizují, a subjekty v nich zúčastněnými
  - c) výsledky a efekty těchto procesů
- typické procesuální a funkční pojetí (zkoumání edukačních procesů z hlediska průběhu, vstupních determinant, kontextu a výsledků a efektů)
- rozhodující jevy edukace v prostředí školy jsou **edukační prostředí, subjekty edukace** působící jakožto **vstupní determinanty edukace, obsahy edukace, edukační procesy, výsledky edukace a efekty edukace**
- obecná pedagogika je spjata s myšlením Evropy; zobecňování a nacházení vzájemných korelací ve vědeckém nazírání a objasňování objektivní reality (nejvíce se uplatňuje v Německu)

- poměrně výrazná nejasnost v oblasti obecné pedagogiky
- někdy pojmána buď jako subdisciplína korespondující s filozofií výchovy nebo jako centrální disciplína s normativní kontrolou nad ostatními disciplínami pedagogiky (LENZEN, D. Obecná pedagogika – subdisciplína nebo centrální disciplína pedagogické vědy?)

Úkoly obecné pedagogiky

- systematicky vymezovat základní strukturu pedagogického myšlení a jednání
- zprostředkovávat mezi teoretickým řešením pedagogických problémů a pedagogickou praxí a mezi pedagogickou teorií a pedagogickým výzkumem

Základní otázky pedagogiky

- pedagogika si musí klást několik základních otázek vztahujících se na výchovu a vzdělávání
Musí být člověk vychováván, nebo se sám od sebe vyvine v člověka? (podstata a smysl výchovy)

Mají rodiče nebo společnost odpovědnost za výchovu? (legitimita výchovného působení)

Kterými směrodatnými cíli se má výchovná praxe řídit a kdo tyto cíle vymezuje? (normy výchovy)

Je autorita ve výchově nezbytná, nebo není? (účinnost výchovy)

Musí vychovatel také trestat, nebo existuje i výchova bez trestů? (výchovné prostředky)

Je nadání u jedince zděděnou vlastností, nebo lze nadání v dítěti vypěstovat? (učební předpoklady)

V čem spočívá těžiště školní práce : ve zprostředkování poznatků, nebo ve výchově a vzdělávání? (úkoly školy)

Má být školský systém vybudován podle vertikálního členění nebo má být utvářen horizontálně a jednotně? (základní modely organizace školství)

Které stupně sekundární školy má dítě navštěvovat: gymnázium, střední odborná škola, učiliště? (poradenská činnost učitelů, uplatnění absolventů)

Může žák sám určovat, čemu se chce učit, nebo má stát vymezovat obsahy učení? (tvorba a obsah učebních plánů)

Může se jedinec naučit učitelské profesi, nebo se musí učitelem narodit? (osvojování výchovných a didaktických dovedností)

Závěr

- obecná pedagogika existuje, má své poslání v tom, že konstruuje obecnou teorii edukační reality (která odhlíží od specifické mnohotvárnosti konkrétních jevů a procesů edukace)
- obecná pedagogika je dosud slabě vyvinuta z hlediska vědecké exaktnosti – je zatížena filozofujícími spekulacemi, nedostatečně využívá výsledků empirického výzkumu a neprovádí syntézu těchto výsledků vedoucích k vytvoření komplexního modelu edukační reality
- „*Historie pedagogiky 20. století je historií ustavičně se rozšiřujícího okruhu rozdílných přístupů ... Z toho vyplývá, že snaha hledat nějaký sjednocený pohled v teorii pedagogiky je iluzorní.*“ CARR, W. Educational Theory and Its Relation to Practice.

Literatura : EBERLE, G., HILIG, A. *Meyers Kleines Lexikon, Pädagogik*. Mannheim : Bibliographisches Institut, 1988.

JÚVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.

JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno : Paido, 2001.

PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Praha : SPN, 1991.

POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.

SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

.

Předmět pedagogiky – výchova, význam pedagogiky

Předmět pedagogiky

- předmětem pedagogiky je výchova; předmětem pedagogiky jakožto vědy je edukační realita, edukační procesy a edukační konstrukty
- výchovu v protikladu k vlivům prostředí chápeme jako záměrné působení na rozvoj jedince začínající v rodině a postupně se stávající záležitostí profesionálních pedagogických pracovníků
- pedagogika bývá často chápána pouze jako věda zabývající se jen výchovou dorůstajících jedinců (dřívější pojetí pedagogiky)
- v současnosti však **pedagogika** zaujímá místo **vědy o permanentní výchově**, o celoživotní výchově dětí, mládeže i dospělých (agogika, andragogika, gerontagogika) – výchova má permanentní charakter, začíná narozením jedince a končí jeho smrtí
- dříve byla výchova také chápána a směřována jen k výchově zdravých jedinců → zcela nesprávné pojetí
- **výchova jak normálních jedinců, tak i výchova jedinců postižených** (univerzální charakter)
  - pomáhá pedagogice hlouběji odhalit zákonitosti výchovy i adekvátní principy, formy a metody výchovy obecně platné s přihlédnutím k aplikaci k jedincům s postižením
- v tradičním povědomí se výchova obvykle spojuje s péčí o jednotlivce nebo relativně malé sociální skupiny
- v současnosti se **pedagogika** stále více soustřeďuje na **celospolečenské výchovné problémy**, na výchovu ve společnosti jako celku a její dílčí formy
- týká se to výchovy ve školských zařízeních, výchovy mimoškolní zajišťované společenskými organizacemi, kulturními institucemi i hromadnými sdělovacími prostředky, výchova uskutečňovaná na pracovištích a výchova rodinná a sebevýchova (autoedukace)
- výchova v různých abstrakčních rovinách :
  - výchova v určité oblasti – vědecké, technické, umělecké i v další oblasti
  - výchova v určitém oboru – konkrétnější, jednotlivé obory - matematika, historie
- pedagogika řeší výchovu na všech úrovních → čím konkrétnější úroveň výchovy, tím více narůstá interdisciplinárního přístupu za integrální funkce pedagogické teorie, kategorií, zákonitostí a principů
- pedagogika jako věda má za úkol především popsat pedagogické jevy a klasifikovat je podle různých kritérií
  - jde o popis jevů minulých i současných protože sociální jevy je třeba zkoumat v historickém kontextu
- významným krokem je srovnávání, vyhodnocování a zobecňování pedagogických jevů → formulace výchovných cílů, výchovných principů, výchovných forem, metody a prostředků
- odhaluje dílčí i obecné pedagogické zákonitosti a nabývá schopnosti modelovat pedagogický systém
- svůj obsah předmětu čerpá z výsledků pedagogického bádání :
  - z hlediska rozsahu řešení problematiky – pedagogické monografie a díla syntetické povahy
  - z hlediska poměru ke každodenní pedagogické praxi – práce teoretické a práce s praktickým posláním (knihy, studie, články, pedagogické slovníky a pedagogické encyklopedie)

Význam pedagogiky

- **teoretický význam** pedagogiky spočívá v odhalování zákonitostí výchovy a důležité úlohy v rozvoji jedince i v životě společnosti
- pedagogika poskytuje rozbor výchovy ve všech věkových údobích a v nejrůznějších vzdělávacích a výchovných zařízeních
- pedagogika provádí a podává srovnávací analýzu různých výchovných systémů, jejich cílů, forem, metod a prostředků
- pedagogika umožňuje hledat optimální výchovně-vzdělávací koncepci pro danou společnost
- závěry jsou využívány jako východiska výchovné a školské politiky státu

- **praktický význam** pedagogiky spočívá v poskytování nepřeborného množství podnětů pro všechny školské i výchovné pracovníky, pro rodiče i pro další pracovníky zabývající se výchovnými problémy alespoň okrajově
- praktická pedagogická činnost vyžaduje, aby k teoretickému pedagogickému vzdělávání přistoupil také aktivní a kladný vztah ke společnosti, pro kterou vychováváme, k lidem, které vychováváme, i kladný vztah k samotné pedagogické práci
- pedagogický pracovník si musí osvojit mnoho důležitých pedagogických dovedností a návyků umožňujících aplikaci teoretických závěrů pedagogických věd v každodenní výchovné a vzdělávací praxi
- rozlišujeme šest sfér aplikací pedagogických poznatků:
  - v oblasti školství (všech typů škol)
  - v oblasti mimoškolního vzdělávání (organizace a instituce, výchova v rodině)
  - v oblasti ekonomického rozhodování (poměr počtu učitelů a žáků)
  - v oblasti sociální politiky (kteří absolventi budou mít lepší uplatnění na trhu práce)
  - v oblasti pomáhajících profesí (nemocnice, domovy mládeže, důchodců)
  - v oblasti samotné vědy (vědecké bádání interdisciplinárně provázáno)

- důležité je skloubení teorie s praxí
- k teoretickému pedagogickému vzdělání musí přistoupit aktivní a kladný vztah ke společnosti, pro kterou vychováváme, kladný vztah k samotné pedagogické práci
- pedagog si musí osvojit mnoho důležitých pedagogických dovedností a návyků

Literatura: GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D. *Obecná pedagogika I.* Olomouc : Hanex, 1999.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky.* Brno : Paido, 1999.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky.* ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika.* Praha : Portál, 1997.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky.* Brno : MSD, 2007.

Pojetí výchovy a její hlavní rysy

- rozdílná pojetí pedagogiky rozdílnými autory, velmi složité orientovat se v nich

Typologie pojetí pedagogické vědy (Průcha)

1. Z hlediska účelovosti
    - pedagogika jako normativní teorie
    - pedagogika jako explorativní a explanační teorie
  2. Z hlediska předmětu
    - pedagogika jako teorie výchovy
    - pedagogika jako teorie edukační reality
  3. Z hlediska postavení mezi vědami
    - pedagogika jako věda filozofující
    - pedagogika jako věda sociální
- pedagogická teorie nedospěla k jednotnému, přesně definovanému chápání svých ústředních pojmů

Pojetí z hlediska názorových skupin autorů (Svobodová, Šmahelová)

- autoři akcentující roli pedagoga nebo společnosti (Lindner, Kádner)
- autoři akcentující osobnost žáka ve výchově (Rousseau, Montessori, Key, Steiner)
- autoři hledající těžiště v interakci pedagoga a vychovávaného (humanistická, moderní, současná pedagogika)

Jednostranný pohled na výchovu (Blížkovský)

- varuje před jednostranností výchovy
- *pedeutocentrický model* – vše podřízeno vůli vychovatele
- *pedocentrický model* – vše podřízeno vychovávanému
- *teleocentrický model* – přeceňuje roli výchovného cíle
- *technocentrický model* – preferuje výchovné prostředky, metody, postupy
- *funkcionální model* – zahrnuje do výchovy neznámé vlivy zprostředkované vnitřními i vnějšími podmínkami života

Další pojetí výchovy (Horák, Kolář)

- intuitivní pojetí – zobecnění individuálních a skupinových zkušeností vychovatele i vychovávaného
- výchova jako předmět vědy – výchova jako předmět pedagogiky
- výchova jako konkrétní společenská činnost – slouží k ovlivňování chování, jednání jednotlivce a dosažení změn ve společnosti
- výchova jako zvláštní druh socializace – záměrné formování osobnosti člověka na rozdíl od nezáměrných vlivů
- výchova jako adaptace na stávající podmínky a anticipace toho co bude – přizpůsobení se aktuálnímu stavu a předvídání/předcházení dalšímu vývoji

Základní pojmy pedagogiky

- *výchova* i *vzdělávání* se v české pedagogické teorii používají souběžně
- *výchova* – činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci; je hlavní složkou procesu socializace (= lidský jedinec se v průběhu života zespolečňuje); záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti
- *výchova* intencionální (přímá) – bezprostřední působení pedagoga na jedince

- výchova funkcionální (nepřímá) – rozvoj osobnosti ovlivňován vhodně adaptovaným prostředím
- *vzdělání* – proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování ??
- *vzdělávání* – specifická edukace, která je obvykle dlouhodobá a institucionalizovaná, realizují ji profesionální edukátoři a je obvykle legislativně vymezena co do svého průběhu a produktu ??
- *edukační realita* – úsek objektivní skutečnosti v níž probíhají nějaké edukační procesy
- *edukační proces* – činnost lidí, při níž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává
- *edukační prostředí* – je dáno fyzikálními podmínkami, zúčastněnými subjekty a jejich psychosociálními vztahy, prostředí v němž probíhá edukační proces
- *školní edukace* – souhrnně pokrývá jak výchovu, tak vzdělávání v pojetí standardní pedagogické teorie

Pedagogika jako normativní teorie

- otázka účelovosti pedagogiky „K čemu vlastně pedagogika slouží?“
- normativní účelovost pedagogiky → pozor však na přecenění (ztrácí vědecký charakter, stává se metodikou správné výchovy)
- v povaze pedagogiky, jakožto teorie vycházející z praxe a praxi (kromě jiného) sloužící, musí být zakotvena určitá složka předpisovosti, normovanosti, ideálu a vzoru
- zprostředkující, instrumentální role pedagogiky

Pedagogika jako explorativní a explanační teorie

- pedagogika je explorativní teorie → je založena na výzkumu a na poznatcích jím produkováných
- pedagogika je explanační teorie → slouží k identifikaci a objasňování jevů edukační reality, poskytuje výklad o struktuře a fungování těchto jevů (zkoumá + objasňuje)
- nejlépe posuzováno při porovnání *tradiční pedagogiky* a *pedagogiky moderní*
- *tradiční pedagogika* – vytvářena z koncepcí předních teoretiků
  - jsou přesvědčeni o vhodnosti/žádoucnosti určitých principů a modelů edukace a vytvářejí teoretické konstrukce o tom, jaká má edukace být, jak má být ve školách realizována
  - tyto konstrukty však mají vadu, jelikož jim chybí opora v realitě běžné edukace, nejsou opřeny o konkrétní výzkumné poznatky
- *moderní pedagogika* – není pro ni prioritní vytváření teoretických koncepcí o ideální výchově, nýbrž se snaží objasňovat reálné jevy edukace, její fungování a to pomocí exaktních výzkumných procedur
  - zásadní je poznávání a vysvětlování edukační reality, nikoliv přímo její přetváření
- pedagogika se neobejde ani bez teorie, ani bez výzkumu, má-li být skutečnou vědou

Využití pedagogiky

- oblast školství – prioritní oblast, výkonné subjekty čerpají z pedagogiky
- oblast mimoškolního vzdělávání – vzdělávání mimo formální školský systém = pedagogika volného času, pedagogika vzdělávání dospělých (agogika, andragogika, gerontagogika)
- oblast ekonomického rozhodování – ekonomie vzdělávání
- oblast sociální politiky – ekonomie vzdělávání, sociologie výchovy, vzdělávací politika
- oblast pomáhajících profesí – sociální pedagogika
- oblast samotné vědy – vědecké poznání

- pedagogika produkující vědecké poznatky o edukačních jevech, procesech a konstruktech má široké pole využívání
- praktická využitelnost pedagogiky je hlavní silou, která zapříčinila, že pedagogická věda se v průběhu minulých desetiletí rozvíjí a nabývá stále více na významu

Obecné rysy výchovy

- výchova je vždy konkrétní povahy a byla a je determinována (určena a vymezena)
- naše současná výchova je historicky podmíněný model, odpovídající podmínkách české demokratické společnosti
- výchovu chápeme jako jeden z významných činitelů rozvoje společnosti vedle činitelů ekonomických, morálních a kulturních
- je nezbytně nutné uvědomovat si dělení výchovy dle míry intencionality na záměrnou a nezáměrnou

Charakteristické rysy I. – permanentní, univerzální a mnohostranně orientovaná (Jůva)

- **permanentní charakter** – výchova je dlouhodobým, celoživotním cyklem, kterým prochází vychovávaný jedinec
- skladba výchovy – preprimární, primární, sekundární, terciární, celoživotní výchova a vzdělávání (andragogika), univerzita třetího věku (gerontagogika)
- předpokládá organicky propojit dvě základní formy výchovy, tedy výchovu druhým jedincem (heteroedukaci) a sebevýchovu (autoedukaci)
- **univerzální charakter** – dotýká se každého prakticky v každé životní situaci
- výchova je určená všem (zdravý, postižený, nadaný jedinec)
- s proměnami světa souvisí internacionalizace a globalizace výchovy, tedy orientování výchovy na problémy globální povahy a překonávání uzavřenosti výchovy
- projevuje se :
  1. mezinárodní dohody v oblasti výchovy a vzdělávání
  2. společné mezinárodní edukativní projekty
  3. mezinárodní výměna učitelů a studentů
  4. globální tematika ve VP a tvorba mezinárodních učebnic
  5. postupné mezinárodní uznávání kvalifikačních certifikátů
  6. srovnávání edukativních výsledků v různých zemích
- konkrétní mezinárodní projekty – TEMPUS, ERASMUS, EURYDICE, PHARE, LINGEA
- pluralita výchovných cílů a obsahů, výchovných forem, metod a prostředků
- jeví se potřeba určité integrace dílčích výchovných procesů → zdůrazňuje se při spolupráci školy a rodiny
- významným integračním činitelem hodnotová orientace
- každá výchovná aktivita má svou rovinu globální, teritoriální a individuální; ve všech těchto rovinách probíhají neustále procesy diferenciacní i integrační se snahou o optimalizaci výchovného efektu
- **mnohostranná orientace** – výchova se snaží připravit jedince pro základní sociální role
- rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince
- dvoustránkovitost pedagogického procesu (termín vzdělávání pojmán jako výchova v užším slova smyslu)
- mnohostranně orientovat znamená rozvíjet jedince v jednotlivých oblastech kultury
- pedagogika hovoří o několika složkách (komponentech, součástech, druzích) výchovy :
  - výchova světonázorová
  - výchova tělesná
  - výchova jazyková, vědecká a ekologická
  - výchova estetická
  - výchova technická, ekonomická a pracovní
  - výchova morální, právní a politická

Charakteristické rysy II. – je uváděno více rysů = podrobnější typologie (Svobodová, Šmaholová)

- permanentní charakter
  - propojení autoedukace a heteroedukace
  - dynamičnost a cykličnost
  - univerzální a komplexní charakter
  - internacionální a globální charakter
  - mnohostrannost výchovy
  - pluralita a integrace
  - hodnotová orientace
-
- **propojení autoedukace a heteroedukace** – jedinec nejprve vzděláván jinými osobami, směřuje však k sebevýchově a sebevzdělávání; snaha propojovat tyto dva procesy co nejdříve a co nejefektivněji
  - **dynamičnost a cykličnost** – výchova je otevřená a vychází co se průběhu týče z předchozích výsledků, které se v další edukační činnosti projevují
  - **internacionální a globální charakter** – výchova musí mít mezinárodní a celosvětový charakter, vzdělávací instituce spolu musejí spolupracovat
  - **pluralita a integrace** – možnost volby vlastní vzdělávací cesty, ale i slučování, sjednocování, spojování dílčích výchovných procesů
  - **hodnotová orientace** – hodnotový obsah výchovy v závislosti na historické etapě v které se výchovný proces nachází

Literatura : BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
HORÁK, J., KOLÁŘ, Z. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem : UJEP, 2004.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky* (pro doplňující pedagogické studium). Brno : Paido, 2001.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

2. etapa pedagogické analýzy obsahu výchovy
  - analýza obsahu výchovy důležitá – na obsahu závisí jeho výchovné využití
  - vychovatel promýšlí postupy, vybírá metody, odhaduje problémy
  - usnadňuje formulaci cílů výchovy
3. etapa pedagogického projektování
  - základem stanovení co nejkonkrétnějšího cíle co nejpřesnějším způsobem
  - projektování založeno na znalosti aktuálního stavu vychovávaného
  - jasná představa toho čeho chce pedagog dosáhnout – volba pomůcek, metod, forem, prostředků
  - vytýčení obsahu a cíle výchovy
4. etapa regulace učení žáka
  - stojí v centru procesu výchovy a vzdělávání
  - intenzivní spolupráce učitele a žáka
  - úvahy o tom co bude dělat žák, jak to bude dělat, za jakým účelem, jakým způsobem, za jakých prostředků, za jakého času
  - žák musí vědět co se po něm chce, k čemu má dospět a jaký čas a pomůcky k této činnosti má k dispozici
5. etapa výsledné//závěrečné//výstupní pedagogické diagnózy
  - ukazuje, do jaké míry bylo dosaženo stanovených cílů
  - umožňuje měřit efektivitu výchovného procesu
  - učitel a žákům slouží jako zpětná vazba
  - nutná také pro možnost formování žákovy osobnosti

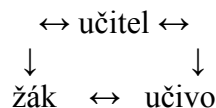
- etapy výchovného procesu - z hlediska metod (*Vorlíček*)

1. počáteční pedagogická diagnóza
2. pedagogické projektování a motivace
3. regulace – fáze přípravy na aktivní osvojování učiva
  - seznamování se s učivem
  - upevňování již naučeného//získaného učiva
4. výsledná, výstupní diagnóza

- etapy výchovného procesu dle realizace (*Mojžíšek*)

1. motivace
2. fixace (uložení)
3. expozice (vyjádření)
4. verifikace (ověření)

- v pedagogické teorii existuje model se vztahem mezi třemi základními elementy učitel, žák, učivo (didaktický trojúhelník) **schéma???**

- interakční pojetí - edukační proces chápeme jako jeden z druhů sociální interakce (spolupráce)

- interakční model edukačního procesu – **schéma???**

determinanty vstupů → edukační proces (průběh, obsah, vlastnosti) → výstupy (výsledky = bezprostřední a efekty = dlouhodobé)

- edukační procesy v kterékoli zemi probíhají v závislosti na sociální struktuře a sociálních charakteristikách její populace

- přehled vstupních determinant (charakteristika) edukačních procesů (*Blížkovský*)

1. Charakteristiky žáků

a) kognitivní (inteligence, schopnosti, styly učení aj.)

b) afektivní (postoje, motivace, potřeby aj.)

c) fyzické (rozdíly věku, pohlaví aj.)

d) sociální a sociokulturní (vzdělanostní úroveň rodiny)

2. Charakteristiky učitelů

a) osobnostní (zdravotní stav, temperament aj.)

b) profesní (zkušenosti, odpovědnost za úspěšnost žáků aj.)

3. Charakteristiky edukačních konstruktů

a) kutikulární programy (orientace vzdělávacích programů aj.)

b) učebnice (rozsah a obtížnost učiva aj.)

c) evaluační nástroje (korespondence se standardy aj.)

4. Charakteristiky škol

a) materiální vybavenost

b) profil učitelských kádrů aj.

- bezprostředně lze k procesu výchovy řadit i skupinu podmínek výchovy, cílů výchovy, prostředků výchovy a styly výchovy

- styly výchovy = základní styly učitelova výchovného působení; jakým způsobem se projevuje vychovatel ve vztahu k vychovávanému jedinci

- třístupňové dělení stylů výchovy – rozlišujeme tři základní styly (*Svobodová*):

- autokratický styl výchovy – založen na zákazech a příkazech; nesvoboda

- liberální styl výchovy – přílišná volnost, často bez pravidel

- demokratický (sociálně integrační) styl výchovy – žák a učitel partneři, komunikují spolu

- pětistupňové dělení stylů výchovy (*Čáp, Mareš*):

1. autokratický styl (záporný emoční vztah a silné řízení)

- učitel rozkazuje, zakazuje; mnoho sám mluví; vyčítá, vyhrožuje; zajímá se pouze o výkon a kázeň; omezuje samostatnost a iniciativu žáků

2. liberální styl s nezájmem o dítě (záporný emoční vztah a slabé řízení)

- nízké požadavky na výkon a kázeň, nedostatečná kontrola; nejisté a lhostejné chování učitele vůči žákům

3. rozporný autokraticko-liberální styl (záporný emoční vztah s rozporným řízením)

- prolínání, střídání dvou předchozích stylů; častým problémem pro žáka, učitel se chová každou hodinu odlišně

4. laskavý liberální styl (kladný emoční vztah a slabé řízení)

- sympatie žákům, porozumění, omlouvá však nedostatky; v krajních případech působí jako litující faktor

5. integrační styl (kladný emoční vztah a střední až zesílené řízení)

- klidné, neagresivní chování, bez nervozity; mluví s žáky i o věcech netýkajících se přímo školy; projevuje důvěru; klade přiměřené, postupně se zvyšující požadavky; podporuje samostatnost a iniciativu; působí příkladem lidského vztahu a komunikace respektující druhou osobnost; nepřikazuje, pokládá vhodné otázky, návrhy, podněty; využívá formativního působení činností a menších sociálních skupin; považován za nejvhodnější

- v procesu výchovy nutnost zodpovědět otázku „Co se děje s člověkem v procesu výchovy“?

1. socializuje se → zespolečenštění

2. stává se individualitou (neopakovatelnost osobnosti)
- důsledky edukačního procesu – odlišné dle pojetí výchovy
  - tradiční pojetí výchovy – formování osobnosti vychovávaného jedince → všestranný harmonický rozvoj
  - humanistické pojetí výchovy – pomoc dítěti při jeho rozvoji a růstu (odhalení a socializace maxima vnitřních potencií//možností dítěte) → sebeuplatnění, štěstí, spokojenost

Literatura: BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
MOJŽÍŠEK, L. *Teoretické otázky pedagogické diagnostiky*. Praha : Academia, 1987.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MDS, 2007.
VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*. Jinočany : HaH, 2000.

Základní pedagogické kategorie

- pedagogické kategorie rozeznáváme tyto:

- edukace
- výchova
- vzdělávání
- edukační cíl
- edukační činitelé
- edukační prostředky
- edukační formy
- pedagogické metody
- pedagogické principy

edukace

- výchova - v širším slova smyslu (výchova + vzdělávání), nejednoznačný termín → zahrnuje v sobě jak výchovu v užším slova smyslu, tak i vzdělávání
- věda zabývající se výchovou a vzděláváním
- záměrné, cílevědomé a systematické působení na rozvoj jedince, jeho schopností, vědomostí, dovedností, hodnot, morálních a mravních kvalit osobnosti
- permanentní proces probíhající od narození jedince až do jeho smrti
- determinovaný mnoha faktory, z nichž základní jsou dědičnost, prostředí
- historicky, sociokulturně podmíněná – determinována ideály společnosti, ekonomickou situací státu
- vždy konkrétní povahy – v určité společnosti, pro určitou společnost, na úrovni této společnosti
- směr od heteroedukace (výchova druhým jedincem - dětství) k autoedukaci („sebevýchově“)
- velmi vhodné co nejdříve efektivně propojit oba procesy
- pluralita – iniciátorů, cílů, obsahů, forem, metod, prostředků aj. – integrace např. - prostřednictvím *národního kurikula* => diferenační a integrační procesy
- mnohostranně orientovaná – plný rozvoj osobnosti, proces rozvíjející všechny složky osobnosti v co největší harmonii
- mnohostranně orientovaná edukace by měla:
  - připravit na sociální role (občan, pracovník, partner, uživatel volného času, rodič, řidič, ochránce život. prostředí, tvůrce a uživatel hodnot aj.)
  - rozvíjet fyzické i duševní, psychické kvality jedince – vědomosti, dovednosti, návyky, schopnosti, postoje, potřeby, zájmy
  - rozvíjet v jednotlivých oblastech kultury (věda, filozofie, technika, umění, ekonomika, právo, politika, sport, morálka, zdraví aj.) – vždy některá složka/y převažuje, je dominantnější a další jsou doplňující
- univerzální proces – edukace určena všem jedincům, zdravým, postiženým i nadaným
- Intencionální edukace (výchova) = přímá - bezprostřední výchovně-vzdělávací působení pedagoga
- Funkcionální edukace (výchova) = nepřímá - např. prostřednictvím vhodně pedagogicky adaptovaného prostředí

výchova

- v užším slova smyslu
- proces směřující primárně k rozvoji jedincových postojů (obecné, specifické, hodnotící kritéria, pochopení procesu hodnocení aj.) potřeb, zájmů, chování
- výsledek: charakter, sociální chování
- realizována může být ve škole, mimo školu i v rodině
- výchovné složky (tradiční pojetí → nové pojetí):
  - výchova světonázorová → náboženská, filozofická,
  - rozumová → jazyková, vědecká, ekologická;
  - pracovní → technická, ekonomická, pracovní;

- mravní → mravní, právní, politická, multikulturní
- estetická → kulturní, umělecká
- tělesná → zdravotní, pohybová
- další → dopravní aj.
- rozlišujeme výchovu přímou a nepřímou

vzdělávání

- proces směřující primárně k rozvoji jedincových:
  - vědomostí (představy, pojmy, názvy)
  - dovedností, návyků (motorické, intelektuální)
  - schopností (motorické, intelektuální)
- proces, který vede k učení
- vzdělávacími výsledky jsou (primárně, ale nejen) vzdělanost, vzdělání, kvalifikace atd.
- klíčové pojmy, které se lze zařadit k tomuto tématu:
- vzdělání - prostřednictvím vzdělávacích procesů osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty a normy
  - úroveň, stupně, druhy vzdělání – rozlišujeme vzdělání základní, střední a vysokoškolské
  - může být teoretické nebo praktické
- vzdělanost - dosažená vzdělanost populace – podíl osob v zemi s určitou úrovní vzdělání
  - sociologicky: vzdělanostní struktura obyvatelstva
  - důležitým kritériem kvalita vzdělání poskytovaného školami
- vzdělavatelnost - schopnost jedince se vzdělávat
  - potenciál jedince dosáhnout takové úrovně vědomostí, dovedností a návyků, která je v dané společnosti považována za vzdělání
  - ovlivněno biologickými faktory (genetická zátěž, poškození organismu, nemoc aj.), psychologickými faktory (úroveň kognitivních schopností, motivace, autoregulace aj.), pedagogickými faktory (kvalita edukačního působení) a sociálními // sociokulturními faktory (kvalita sociálního prostředí, socioekonomické zázemí, dostupnost vzdělávacích příležitostí aj.)
- učení - psychický proces, který v jednotě tělesných a duševních předpokladů, je rozhodujícím faktorem v adaptaci člověka na jeho přírodní a společenské prostředí

Základní pedagogická terminologie (ŠVEC, S., 2002, s. 18)

stránky rozvoje jedince	druhy učení (se)	oblasti, domény edukace			
		edukační procesy	cíle a výsledky edukace	úrovně edukace	možnosti a hranice edukace
intelektový rozvoj	kognitivní učení (se)	vzdělávání	vzdělání	vzdělanost	vzdělavatelnost
citový a volní rozvoj	sociální učení (se)	vychovávání	vychování	vychovanost	vychovatelnost
senzorický a motorický rozvoj	percepčně-motorické učení (se)	„vycvičování“	„vycvičení“	„vycvičenost“	„vycvičitelnost“

edukační cíl

- starší označení: výchovný cíl, cíl výchovy
- základní pedagogická kategorie

- ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích rysů jedince, které lze získat edukací, určuje směr edukačního působení
- z cílů vyplývají prostředky a také metody, formy, obsah atd.
- problematikou výchovných cílů se zabývá pedagogická teleologie
- druhy cílů: individuální – sociální, obecné – specifické, materiální/informativní – formální/formativní, adaptační – anticipační, teoretické – praktické, autonomní – heteronomní
- důležité členění cílů dle dokumentu UNESCO „Učení je skryté bohatství“ z něhož vychází cíle RVP ZV

edukační činitelé

- osoby nebo prostředky které se účastní edukačního procesu
- starší označení výchovní činitelé
- dělení činitelů výchovy :
  - pedagog (rodič, učitel, vychovatel, mistr odborného výcviku, ředitel školy, poradce aj.),
  - jedinec, který je ve středu výchovně-vzdělávacího procesu (dítě, žák, účastník, zaměstnanec)
  - edukační prostředky / výchovné prostředky (individuální, skupinové, hromadné aj. vyučování, působení pedagogicky adaptovaného prostředí, masmédiá, práce, hra, umění, sport, skupina - kolektiv aj.)
- účinnost edukačního procesu závisí na všech třech činitelích u niž jsou dány konkrétní předpoklady // podmínky:
  - u žáka jsou důležité jeho fyzické a psychické předpoklady, jeho aktivita atd.,
  - u pedagoga jeho klíčové jeho charakterové vlastnosti, hodnotová orientace, všeobecné–odborné–pedagogicko-psychologické vzdělání, zkušenosti, návyky, dovednosti (komunikační, organizační, rétorické), rysy osobnosti (tvořivost, optimismus, takt, klid, spravedlivost, zaujetí, láska k dětem, zásadovost, morálnost atd.)
  - u prostředků je důležitá jejich vhodnost a míra, jejich vzájemné doplňování se a podporování se

edukační prostředky

- metody nebo formy nebo konkrétní materiální prostředky
- starší označení výchovné prostředky
- existuje několik dělení prostředků
- výchovné prostředky :
  - vyučování: individuální, skupinové, hromadné aj.
  - působení pedagogicky adaptovaného prostředí
  - masmédiá
  - práce
  - hra
  - umění
  - sport
  - skupina – kolektiv
- edukační prostředky materiální X nemateriální
- jejich působení může být intencionální X neintencionální
- do prostředků patří (BLÍŽKOVSKÝ, B., 1992):
  - edukační činitelé (ve smyslu lidé, instituce, organizační formy), obsahy (obsah výuky, programy), metody a prostředky v tradičním slova smyslu, edukační prostředí (materiální, nemateriální)

edukační formy

- struktura, způsob existence, vnější uspořádání jevů a procesů výchovy
- starší označení formy výchovně-vzdělávací práce, formy výchovy
- dělení forem výchovy - heteroedukace a autoedukace:
  - 1. školní edukace
    - školní výchova – výchova realizovaná ve škole
      - vyučování – dle státního a školního kurikula,
      - mimovyučovací školní aktivity,
      - vliv školního prostředí
    - institucionální edukace, specializovaná a profesionalizovaná instituce, úloha systematizační a integrační
  - 2. mimoškolní edukace
    - mimoškolní výchova – výchova realizovaná mimo školu
    - síť společenských, kulturních organizací, masmédiá
    - funkce: poradenská, agitační, edukační, aj.
  - 3. rodinná edukace
    - rodinná výchova – jednoznačnost, realizovaná v rodině rodiči
    - rodina vychovává své členy veřejným míněním, obsahem rodinného života
    - prostor pro vlasteneckou výchovu, estetickou, kulturní, tělesnou a sportovní, rozvoj morálních kvalit, pracovních návyků aj.
    - dělení rodiny na úplnou a neúplnou; základní a rozšířenou; funkční, konsolidovanou, disharmonickou a nefunkční
  - 4. autoedukace
    - sebevýchova – zahrnuje sebevýchovu v užším slova smyslu (formování postojů a zájmů) a sebevzdělávání

pedagogické metody

- způsob, jakým je dosahováno určitého cíle
- výchovné a vzdělávací metody, ale i metody empirického výzkumu, většinou kvalitně rozvinuty a exaktní
- v pedagogice hovoříme o následujících třech typech metod:
  - 1. metody výchovné – splnění cílů jednotlivých výchovných složek a tvorba postojů, potřeb a zájmů vzdělávané osobnosti
  - 2. metody vyučovací – pedagog rozvíjí vědomosti a pěstuje dovednosti a návyky žáků
  - 3. metody vědeckovýzkumné – slouží k obohacování pedagogiky novými poznatky
- dělení metod na
  - metody přímého výchovného působení (vysvětlování, hodnocení)
  - metody nepřímého výchovného působení (vliv učitele, příklad)
- dělení pedagogických metod I.:
  - 1. podle fáze pedagogického procesu:
    - a) motivační
    - b) expoziční
    - c) fixační
    - d) diagnostické
  - 2. podle zdroje poznání:
    - a) slovní
    - b) přímé zkušenosti
  - 3. podle postupu pedagogické práce:
    - a) srovnávací
    - b) analytické a syntetické
    - c) induktivní a deduktivní
    - d) genetické a dogmatické

-dělení pedagogických metod II.:

1. základní metody:

- a) rozumové (popisování X zdůvodňování)
- b) emoční (vyvolání citů X tlumení citů)
- c) návykové a dovednostní (vytvářející X přetvářející X potlačovací)

2. komplexní metody:

- a) ovlivňování osobnosti (autoritou)
- b) ovlivňování společenstvím (kolektivem)
- c) ovlivňování životním procesem (režimem)

3. odražené metody:

- a) parciální (slovesné X hudební X výtvarné X pohybové)
- b) kombinované (rozhlasové X divadelní X filmové X televizní)

pedagogické principy

- nejobecnější požadavky, normy, pravidla, která vyplývají ze zákonitostí výchovně-vzdělávacího procesu a optimalizují výchovně-vzdělávací činnost
- jeden z nejvýznamnějších atributů systému výchovy
- těsně souvisí s výchovnými cíly i s procesem plnění těchto cílů
- možné pojetí - pedagogický princip = pedagogická zásada (zásada se stává principem až po jejím opětovném prověření praxí)
- základní rozdělení pedagogických principů:
  - princip cílevědomosti
  - princip soustavnosti
  - princip aktivity
  - princip názornosti
  - princip uvědomělosti
  - princip trvalosti
  - princip přiměřenosti
  - princip emocionálnosti
  - princip všestrannosti
- rozvíjející pedagogické principy:
  - princip spojení školy se životem
  - princip úcty ke každému člověku
  - princip demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným
  - princip jednoty výchovného působení
  - princip vědeckosti
  - princip individuálnosti
  - princip zpětné vazby
  - princip spojení teorie s praxí
- v alternativní výchově uplatňovány dva základní principy:
  - princip svobody určené pravidly
  - princip činnosti a tvořivé aktivity

Literatura : JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.

JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno : Paido, 2001.

POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.

STOJAN, M. *Základní pedagogické kategorie*. Brno : Masarykova univerzita, 1999.

SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

ŠVEC, Š. et al. *Jazyk vied o výchove*. Bratislava : Filozofická fakulta UK, 2002.

Základní pedagogické pojmy

- v pedagogické vědě rozlišujeme poměrně velký počet základních pedagogických pojmů
- jejich definice nemusí být vždy ujasněná
- liší se dle autorů i zdrojů

abstrakt – stručný výtah z primárního informačního pramene, který popisuje podstatné složky jeho obsahu

adaptace – proces přizpůsobení se něčemu, např. sociálním podmínkám

agogika – souhrnný výraz pro termíny andragogika a gerontagogika

alternativní škola - všechny druhy škol (soukromé, veřejné, státní), které se odlišují od hlavního proudu standardních škol určité vzdělávací soustavy (Waldorfská škola, Daltonská soustava, Montessori pedagogika, Jenský plán, Pracovní škola Celestina Freineta, Winnetská soustava, Zdravá škola, Začít spolu, Step by step, Škola bez ročníku, Cestující školy)

andragogika – výchova a vzdělávání jedinců v ekonomicky produktivním věku (celoživotní vzdělávání)

anticipace – chování založené na očekávání nějakého jevu nebo skutečnosti vede často k tomu, že tento jev nebo skutečnost opravdu nastane; předjímání, předcházení nějakého jevu

aprobace - způsobilost učitele vyučovat na určitém stupni nebo typu školy či určitým vyučovacím předmětům, většinou získaná v průběhu pedagogické praxe a práce na základní škole

autoedukace – sebevýchova, jedinec sám stanovuje cíle, vybírá učivo, volí metody, motivuje sám sebe, řídí a kontroluje sám sebe; součástí automotivace, autodiagnostika, autodidaxe, schopnost koncipovat svůj další rozvoj, konzultační a poradenská služba a možnost uplatnění dosahovaných výsledků

Bílá kniha - název pro základní koncepční a programový dokument v oblasti vzdělávací politiky formulovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

Bloomova taxonomie cílů – hierarchicky uspořádaný systém poznávacích (kognitivních) cílů výuky; rozlišuje šest kategorií cílů a k nim klíčových sloves pro správnou formulaci cílů – znalosti, porozumění, aplikace, analýza, syntéza a hodnotící posouzení

cíle výchovy – ucelená představa, ideál, předpokládaných a žádoucích vlastností člověka, které lze získat výchovou; základní dělení na kognitivní, psychomotorické a afektivní výukové cíle

činitelé výchovy – faktory, které pozitivně či negativně ovlivňují výchovně-vzdělávací proces; rozlišujeme tři činitele pedagoga, vychovávaného jedince a výchovné prostředky

dedukce – je proces usuzování, ve kterém se od předpokladů (premis) dochází k závěru z těchto předpokladů vyplývajících, přičemž odvozování je jisté, nikoliv jen pravděpodobné

didaktika – jedna ze základních pedagogických disciplín zabývající se teorií vyučování

diferenciace – rozdělení žáků do skupin podle úrovně nějakého měřítka (např. schopnosti, znalosti)

disertace – písemná vědecká práce vyžadovaná jako součást požadavků k získání akademického titulu či vědecké hodnosti

dramatická výchova – učení přímým prožitkem a vlastní zkušeností v jednání, nabývání životní zkušenosti společným řešením problému (situace) nejen intelektem, ale i intuicí, a to se zapojením těla a emocí; využívání prvků dramatizace ve výchově a vzdělávání

edukace – jakákoliv situace za účasti lidských subjektů při nichž probíhá nějaký edukační proces, dochází tedy k nějakému druhu učení; chápána jako proces sjednocující výchovu a vzdělávání

edukátor – výchovný činitel, který v průběhu edukace předává informace, učí; ve výchovně-vzdělávacím procesu většinou pedagog, učitel, rodič, vychovatel

edukant - výchovný činitel, který v průběhu edukace přijímá předávané informace, učí se; většinou žák, dítě, dospělý

edukační konstrukty – všechny teorie, modely, plány; normující a hodnotící; většinou teoretické „výrobky“ pedagogiky

edukační procesy – činnosti lidí při nichž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává

edukační prostředí – jakékoliv prostředí v němž probíhá nějaký řízený proces učení

edukační realita – jakýkoliv úsek objektivní skutečnosti, v níž probíhají nějaké edukační procesy (prostředí rodiny, školy, sportovního klubu ad.)

ekologická výchova – výchova k ochraně životního prostředí, k tvorbě takových podmínek života lidí, které neohrožují přírodu, živočichy a zvířata a nedevastují přírodní zdroje

e-learning – různé druhy učení podporovaného počítačem, zpravidla s využitím moderních technologických prostředků, především CD-ROM, internet, interaktivní osnovy

enkulturace – proces, jehož prostřednictvím si jedinec v průběhu svého života osvojuje kulturu dané společnosti

etapy výchovy – souslednost postupů a činností uplatňovaných v samotném výchovně-vzdělávacím procesu, má celkem pět fází - počáteční pedagogická diagnóza → pedagogická analýza obsahu výchovy → pedagogické projektování a motivace → regulace učení žáka → výsledná, výstupní diagnóza

evaluace – hodnocení výsledků a fungování škol, VVP na základě přesných ukazatelů a procedur monitorování

formativní hodnocení – hodnocení průběžné, jehož cílem je získat informace o průběhu procesu, jevu, o aktuálním stavu, momentální výkonnosti

formy výchovy – prostředky, způsob organizace výuky vztahující se k uspořádání prostředí, způsobům organizace činností učitele a žáků; rozlišujeme školní, mimoškolní, rodinnou a sebevýchovu

frontální vyučování – tradiční způsob vyučování v němž učitel pracuje hromadně se všemi žáky ve třídě jednou společnou formou

funkcionální působení – nezáměrné působení v průběhu výchovně-vzdělávacího procesu (edukace); ovlivňování vhodně adaptovaným pedagogickým prostředím

gerontagogika – obor pedagogiky zabývající se vzděláváním a učením lidí v ekonomicky postaktivním věku, univerzita třetího věku

habilitace – dosažení nebo udělení práva přednášet na vysoké škole jako docent

heteroedukace – výchova jednoho nebo více jedinců jiným jedincem, pedagogem (učitelem, rodičem, vychovatelem, vedoucím kroužku)

hominizace – zlidšťování

indukce – uplatňovaná zejména ve výzkumech, badatel nejdříve pozoruje a teprve poté formuluje na základě zjištěných výsledků, tedy způsob úsudku od konkrétních případů k obecnému zákonu

inovativní školy – škola v níž se uplatňují některé inovace ve vzdělávání, odlišnosti od standardních vzdělávacích obsahů, forem učení a vyučování, hodnocení výkonu žáků a vztahů mezi učiteli a žáky

inteligence – soubor dispozic umožňujících řešit problémy; vícesložková mentální kapacita

intencionální působení – záměrné působení, plánované, se stanoveným cílem, obsahem, v organizovaných podmínkách; za bezprostředního působení pedagoga

interakce – vzájemné působení jedinců, skupin, velkých společenství na sebe navzájem, jež může mít nejrůznější formy – od pasivního přizpůsobování se integrujících subjektů až po záměrné ovlivňování a manipulování jedněch subjektů jinými

interiorizace – zvnitřňování, začleňování myšlenek, postojů, norem do psychiky jednotlivce

klasifikace – forma hodnocení vzdělávacích výsledků a chování žáka, vyjádřená kvantitativně hodnotícím stupněm nebo verbálně hodnotícími výroky

klíčové kompetence – soubor požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích

kompetence učitele – soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání

kompetence žáka – cílem školního vzdělávání mladé generace není jen osvojování poznatků a dovedností, ale i vytváření způsobilostí přesahující do mimoškolního prostředí

komunikace – sdělování, dorozumívání mezi lidmi

kurikulum – vzdělávací program, projekt, plán; průběh studia a jeho obsah; obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole, její plánování a hodnocení

kvalifikace – způsobilost pro vykonávání určitého povolání nebo pro sjednaný druh pracovní činnosti

kvalitativní výzkum – druh výzkumného postupu, důraz kladen na výklad zkoumaných jevů očima samotných aktérů, produktem detailní popis jednotlivých případů, typické metody pozorování, rozhovor, případová studie

kvantitativní výzkum – druh výzkumného postupu, cílem je objasňování jevů na základě vědecké teorie, nálezy musí při prezentaci splňovat požadavky reliability, validity a reprezentativnosti, typické metody dotazník, pokus

malotřídní škola – škola, v níž jsou žáci dvou či více ročníků vyučováni ve společné učebně

mastery learning – zvládající učení – každý jedinec bez ohledu na vrozené vlastnosti má možnost zvládnout stejné množství látky pokud mu k tomu je poskytnut dostatek prostoru a času (individuální hledisko)

metody pedagogického výzkumu – rozlišujeme je dle využitých postupů (kvalitativních nebo kvantitativních), konkrétními metodami jsou např. dotazník, anketa, pozorování, experiment

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, základní řídicí a výkonný orgán státní správy zabývající se školstvím

obecná pedagogika – součást pedagogické vědy, zabývající se explanací základních jevů a procesů edukační reality, formulací teoretických modelů těchto jevů a procesů

pedagog – učitel, v různých typech a stupních školy; teoretický pedagog, odborník v pedagogické vědě

pedagogická dokumentace – soubor legislativně předepsaných dokumentů, které stanovují podmínky a pravidla fungování vzdělávacích institucí a výchovných zařízení

pedagogická evaluace – zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizujících stav, kvalitu, fungování, efektivnost škol, částí nebo celku vzdělávacího systému

pedagogický výzkum – vědecká činnost zaměřená na systematický popis, analýzu a objasňování edukační reality; empirický (praktický) výzkum a teoretický výzkum

pedagogika – věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života společnosti

pedagogická teleologie – jedna ze základních pedagogických disciplín zabývající se problematikou výchovných cílů; účelovost v oblasti pedagogických věd, názor o účelnosti vývojových procesů, které se uplatňují ve výchovně-vzdělávacím procesu

- pedagogická propedeutika** – pedagogická disciplína zabývající se přípravou, všeobecná příprava ke studiu určitého oboru, často ve formě úvodního kurzu na vysokých školách
- pedagogické principy** – nejobecnější požadavky (normy) optimalizující výchovně-vzdělávací činnost, výchovně-vzdělávací zásady
- pedagogicky adaptované prostředí** – pedagogicky změněné či přizpůsobené prostředí, většinou školní
- pedeutologie** – pedagogická disciplína zabývající se problematikou učitelské profese, nauka o učiteli
- personalizace** – proces stávání se osobností
- podmínky výchovy** – soubor činitelů, které ovlivňují průběh a výsledky vyučovací činnosti učitele; rozlišujeme podmínky vnitřní a vnější
- povinná školní docházka** – začíná podle zákona počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku
- prevence** – soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům; rozlišujeme primární prevenci (celá populace), sekundární (rizikové skupiny a jednotlivci) a terciární (minimalizování následků nebo pokračování nežádoucích jevů)
- primární pedagogika** – pedagogické a jiné disciplíny zabývající se primární školou a zejména přípravou učitelů pro tento stupeň školy; obor studia učitelství na vysokých školách
- princip komplementarity** – princip metodologie vědy, který tvrdí, že různost, zdánlivá protikladnost a neslučitelnost výpovědí o předmětu výzkumu, neznamena nutně chybnost některých z nich, ale naopak teprve tehdy, když bereme v úvahu tato komplementární tvrzení, jsme schopni postihnout jevy v jejich složitosti a celistvosti
- prostředky výchovy** – předměty, vlastnosti, vztahy i procesy, kterých subjekt ve výchovně-vzdělávacím procesu využívá, aby dosáhl svého cíle; zařazuje se vyučování, pedagogicky adaptované prostředí, sdělovací prostředky, práce, hra, umění, sport a kolektiv
- předškolní pedagogika** – preprimární pedagogika, vědní obor, který se zabývá teorií a praxí výchovy a vývoje dětí v předškolním věku v rodině a zvláště v zařízeních předškolní výchovy
- případová studie** – výzkumná metoda v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ; je detailně popsán a vysvětlován
- psychodidaktika** – interdisciplinární teorie propojující přístupy a poznatky obecné didaktiky, psychologie učení, kognitivní psychologie vědění a další
- psychohygienu** – interdisciplinární obor vycházející z poznatků medicíny, psychologie, filozofie a další
- rámcový vzdělávací program** – RVP, kurikulární dokument vymezující cílové zaměření vzdělávání na daném stupni / pro daný obor vzdělávání a očekávané výstupy
- reformní pedagogika** – souhrnné označení pro různé teoretické koncepce a praktické snahy vytvářející modely alternativního a inovativního školství
- rekvalifikace** – změna dosavadní kvalifikace uchazeče o zaměstnání, kterou je potřebné zajistit předáním nových znalostí a dovedností teoretickou nebo praktickou přípravou
- reedukace** – speciálně-pedagogické metody, kterými se zlepšuje výkonnost v oblasti postižené funkce
- reliabilita** – vyjadřuje pomocí statistických metod stabilitu, spolehlivost, předpověditelnost; stálost a přesnost; relativní nepřítomnost náhodných, nepravidelných chyb

rysy výchovy – základní rysy výchovně-vzdělávacího procesu; výchova musí být permanentně orientovaná, mnohostranná a univerzální

skryté kurikulum – zkušenosti žáků v reálném životě školy, které nejsou postižitelné ve vzdělávacích programech a ve formálním kurikulu

socializace – celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak díky tomu do společnosti

sociální učení – učení, které se uskutečňuje v sociálních situacích, v interakci s jinými lidmi

speciální pedagogika – vědní obor, který se zabývá teorií a praxí rozvoje, výchovy a vzdělávání jedinců postižených různými nedostatky tělesnými, smyslovými, duševními nebo poruchami chování

speciálněpedagogická centra – SPC, školské zařízení, které zabezpečuje pedagogickou a psychologickou péči dětem a žákům se zdravotním postižením

specifické vývojové poruchy učení – SVPU, heterogenní skupina poruch, které se projevují obtížemi při nabývání a užívání dovedností, jako mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení, psaní, počítání, poruchy soustředění

standardy – soubor základních dokumentů, kterými se má řídit odpovídající instituce; Standard středoškolského odborného vzdělávání, Standard základního vzdělávání

struktura pedagogiky – dělení pedagogiky na různé pedagogické disciplíny dle několika hledisek (vývojové hledisko, systematické hledisko, srovnávací hledisko, obecně pedagogické hledisko a diferenciální hledisko)

systémové pojetí výchovy – je založeno na co nejkompexnějším pojetí světa, mnohostrannost a začlenění do sociálně přírodních a antropologických souvislostí

školní didaktika – didaktická teorie, která je zaměřena na problematiku vyučování a učení v určitém druhu či stupni školy

školní edukace - souhrnně pokrývá jak výchovu, tak vzdělávání v pojetí standardní pedagogické teorie

školní etnografie – odvětví pedagogického kvalitativního výzkumu, které se zabývá popisem a vysvětlováním prostředí školy, života dětí a učitelů v něm

školní vzdělávací program – ŠVP,

trest – jedna z forem negativního působení na žáka ve škole i doma; záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky

učební styl – individuální způsob osvojování poznatků s respektováním vnitřních a vnějších podmínek

učební osnovy – normativní pedagogické dokumenty stanovující cíle, vymezující obsah, rozsah, posloupnost a distribuci učiva vyučovacích předmětů do jednotlivých ročníků a časových úseků vyučování

učební plán – normativní pedagogický dokument, konkretizující obsah vzdělávání a jeho organizační rámec na určitém stupni / typu školy; vymezuje soubor vyučovacích předmětů, časové dotace a zařazení předmětů do ročníků

učebnice – druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci (mezi vychovávaným jedincem a pedagogem) svým obsahem a strukturou

učení – psychický proces, který v jednotě tělesných a duševních předpokladů je rozhodujícím faktorem v adaptaci člověka na jeho přírodní i společenské prostředí v rozvoji jeho osobnosti a ve stále zdokonalovaném zvládnutí a organizaci podmínek jeho individuální a společenské existence

učivo – věcný obsah učení, učební látka a zahrnuje souhrn vědomostí a dovedností, které si má žák osvojit, získat je a dokázat je použít v normálním životě

validita – základní požadavek empirických měření zaměřený na problematiku skutečného měření měřených jevů; je vyjádřena otázkou: Měříme skutečně to, co zamýšlíme zkoumat, a ne něco jiného?

- výchova** – činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci; je hlavní složkou procesu socializace (= lidský jedinec se v průběhu života zespolečenšťuje); záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti
- výchova přímá** – intencionální, za bezprostředního pedagogova působení na jedince
- výchova nepřímá** – funkcionální, ovlivňování rozvoje osobnosti vhodně adaptovaným prostředím
- výchova v užším slova smyslu** – pojetí výchovy z hlediska jejích jednotlivých složek výchovně-vzdělávacího procesu
- výchova v širším slova smyslu** – obecně zahrnující všechny složky a specifika edukace
- výchovné metody** – způsob jakým je ve výchovně-vzdělávacím procesu dosahováno určitých cílů; dělíme je na metody výchovné, vyučovací a vědecko-výzkumné
- vyučování** – druh lidské činnosti spočívající v interakci učitele a žáků, jejímž základem je záměrné působení na žáky tak, aby u nich docházelo k učení
- výzkum** – obecný pojem zastřešující všechny druhy zjišťovacích postupů uplatňovaných v pedagogice, např. akční, empirický, kvalitativní, kvantitativní, teoretický, praktický
- vzdělání** – specifická edukace, která je obvykle dlouhodobá a institucionalizovaná, realizují ji profesionální edukátoři a je obvykle legislativně vymezena co do svého průběhu a produktu
- vzdělávání** – proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování
- vzdělávací cíle** – výroky, které vyjadřují záměry vzdělávání a účely, k nimž má vzdělávání směřovat
- vzdělávací program** – kurikulární dokument, který vymezuje komplexním způsobem koncepci, cíle, obsah vzdělávání v určitém stupni či druhu škol
- vzdělávací standardy** – povinné požadavky, které musí splnit žáci na určitém stupni školy v určitém ročníku

Literatura : BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
 JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
 POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
 PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
 SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Pedagog – požadavky, kompetence

- **pedagog** (rodič, učitel, vychovatel) je ve výchovně-vzdělávacím procesu činitelem, který nese společenskou odpovědnost za jeho účinnost a úspěšnost
- pedagog koncipuje obsah výchovně-vzdělávací činnosti ve shodě s pedagogickými dokumenty, provádí diagnózu
- vychovatel – rodič, učitel, mistr, vedoucí tábora, kroužku nebo oddílu, vychovatelka v družině nebo domově mládeže, trenér, sbormistr, lektor, instruktor, školitel, farář
- pedagogický pracovní – učitel, ředitel, zástupce ředitele, vychovatel ve školských zařízeních, mistr, pracovník pedagogického centra a pedagogicko-psychologické poradny
- **pedeutologie** – teorie zabývající se problematikou povolání učitele
- **úkoly** současného pedagoga → odpovědnost za plný rozvoj jedinců, za jejich přípravu pro základní sociální role, za utváření stránek osobnosti, za jejich rozvoj z hlediska výchovných složek
- takovéto úkoly kladou nároky na odborné i charakterové kvality pedagoga, na jeho přípravu a mnohostranný rozvoj
- v praxi jsou častým jevem velké rozdíly mezi jednotlivými učiteli (vynikající pedagogičtí pracovníci X učitelé a vychovatelé rozporuplní ve svém morálním a lidském profilu)
- pedagogická teorie odhaluje, klasifikuje a hodnotí významné stránky pedagogovy osobnosti
- základní **kvality**, které by měly charakterizovat pedagogickou osobnost :
  - pedagogova hodnotová orientace
  - pedagogovo vzdělání všeobecné i odborné
  - edukátorova pedagogická erudice (dovednosti)
  - pedagogovy osobnostní rysy a charakter
- **pedagogova hodnotová orientace**
  - jedinec osobnost rozvinutá z hlediska demokratických ideálů, s humanitním a vlasteneckým přesvědčením má naději, že očekávané hodnoty přenesou i na svěřené jedince, že bude schopna mnohostranně vychovávat a orientovat jedince
- **vzdělání pedagogického pracovníka**
  - rozsáhlá oblast, učitel totiž musí být vzdělán nejen v oboru a pedagogice, ale je u něj nutný také všeobecný přehled
  - základem je *hluboké všeobecné vzdělání* a *hluboký rozhled filozofický, politický, vědecký a kulturní*
  - máme-li žádat všeobecné vzdělání po žácích, neměli by se žáci u svých pedagogů setkávat s jednostrannou a úzce odbornou vzdělanostní orientací
  - dochází často k pedagogickému paradoxu → jednostranně orientovaný učitel se snaží plně a mnohostranně rozvíjet žáky – to však není možné
  - požadavek *teoretického i praktického odborného vzdělání* v oboru, kterému člověk vyučuje
  - pedagog však musí být vzdělán v oboru, který má vyučovat
  - podmínkou úspěšné výchovy není jen pedagogovo všeobecné a odborné vzdělání, ale *zároveň hluboké pedagogické vzdělání* (dějiny výchovy, obecná pedagogika, filosofie výchovy, pedagogická psychologie, pedagogická sociologie, školní hygiena, didaktika, teorie jednotlivých výchovných složek, metodika odborných jednotlivých oborů)
  - pedagog musí umět podat látku, dokázat definovat cíle, volit metody a postupy
- **edukátorova pedagogická erudice**
- integrální součást vzdělávání → praktické **pedagogické, didaktické a metodické dovednosti** a návyky umožňující přenést poznatky do bezprostřední výchovné praxe
  - *komunikativní dovednosti* – pedagogův kontakt s vychovávaným jedincem, interakce
  - *organizátorské dovednosti* – správné řízení výchovně-vzdělávací činnosti

- *rétorické dovednosti* – povyšující kulturu pedagogického působení
- v některých případech se setkáváme také s dovednostmi diagnostickými
- **rysy pedagogovy osobnosti a charakter**
  - *tvořivost (kreativita)* – schopnost neustále hledat nové, neuspokojovat se s dosavadní úrovní
  - *zásadový morální postoj* – pedagogovo myšlení, cítění a chování v duchu demokratismu, humanismu a vlastenectví
  - *pedagogický optimismus* – pevné přesvědčení o účinnosti pedagogického působení
  - *pedagogický takt* – ukázněnost v jednání se žáky, schopnost sebeovládání se
  - *pedagogický klid* – schopnost pracovat soustředěně, trpělivě vysvětlovat problematiku až k úplnému pochopení
  - *pedagogické zaujetí* – pedagogická angažovanost, klidný a aktivní pedagogův přístup k látce, práci i žákům samotným
  - *hluboký přístup k žákům* – láska k žákům projevené v kvalitě pedagogické práce, ve snaze co nejvíce poznat žáky
  - *přísná spravedlnost* – požadavek nenechat nedostatky, přestupky bez povšimnutí a opravení, potrestání; nepreferovat mezi žáky
- **sebereflexe** – důležitý činitel v pedagogově rozvoji a zkvalitňování výchovně-vzdělávacího působení
- **charakter** - vztah člověka k lidem, ke společnosti, k práci, učení a hře, k sobě samému (otevřenost, obětavost, svědomitost, cílevědomost, odpovědnost, vytrvalost, skromnost, zdvořilost)
- existuje i jiné pojetí požadavků na osobnost učitele
- **fyzická odolnost, zdraví, psychická vybavenost**
  - zdraví životní styl, pohyblivost, obratnost
- **požadavky na všeobecné vzdělání**
  - kulturní, politický, vědecký a filozofický rozhled; komunikativní dovednosti, jazyková kultura, znalost světového jazyka, informatiky
- **požadavky na odborné vzdělávání**
  - celoživotní vzdělávání, konzultace s odborníky, účast na kurzech, seminářích, konferencích, workshopech
- **požadavky na pedagogické a psychologické vzdělání**
  - základy mravní a ekologické výchovy, dovednosti a schopnosti didaktické, rétorické, organizátorské a diagnostické
- **požadavky na osobnostní rysy a vlastnosti pedagoga**
  - pedagogický optimismus, takt, klid, nadhled, trpělivost, spravedlnost, smysl pro humor, hodnotová orientace, kreativita, schopnost reagovat na měnící se podmínky, získání autority
- **vlastnosti charakterové a volní**
  - charakter, volní jednání
- **intelektuální vlastnosti**
  - inteligence, kreativita, aktivita, pohotovost, zvědavost, kritičnost
- **temperament a city**
  - ovládání temperamentu, empatie
- další pojmy :
- **kvalifikace** - způsobilost pro vykonávání určitého povolání nebo pro sjednaný druh pracovní činnosti; pedagog kvalifikace dosahuje většinou studiem na odpovídající vysoké škole
- **aprobace** - způsobilost učitele vyučovat na určitém stupni nebo typu školy či určitým vyučovacím předmětům; většinou získaná v průběhu praxe a práce na základní škole

- pedagogická způsobilost – způsobilost kterou může jedinec získat jedinec doplňujícím pedagogickým studiem na pedagogické fakultě
- ve VVP nepůsobí většinou pedagogický pracovník izolovaně, ale v rámci celé skupiny učitelů, vychovatelů i dalších odborných pracovníků
  - požadavky na jednotlivce jsou platné i pro celé pedagogické kolektivy
  - v kolektivním působení se pozitivní kvality jednotlivce buďto umocňují, anebo naopak oslabují či přímo paralyzují

- výchova z hlediska interakce a druhů = postavení pedagoga ve výchovném procesu

	vztah	výchova
pedagog	→ vychovávaný jedinec	autoritativní
pedagog	← vychovávaný jedinec	submisivní (pedocentrická)
pedagog	↔ vychovávaný jedinec	kooperativní (spolupracující)

- povinnosti učitele ve škole

- definovány Pracovním řádem zaměstnance nebo Zákonem 29/1984 Sb.
- odborné vedení hodiny - autorita, kázeň, reflexe vlastní činnosti
- služby, dozory ve škole - vedení předepsané dokumentace
- příprava na vyučování - odborná péče o kabinety, sbírky, knihovny
- porady svolané ředitelem školy - opravování písemných a grafických prací žáků
- třídní schůzky, konzultační hodiny - třídní učitel a jeho činnosti
- studium, sledování literatury, účast na kurzech, školeních
- pedagogické a psychologické zvládnutí situace i obsahu, hodnocení žáků
- vytváření edukačního klimatu třídy a školy
- spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky a výchovným poradcem

- požadavky na pedagoga

- odborné vzdělání
- osobnostní rysy
- hodnotová orientace
- všeobecné vzdělání
- sociální předpoklady

- kompetence učitele (PRŮCHA, J.)

- připravenost učitele vyrovnat se s nároky, které jsou na pedagoga kladeny
- využíván pojem profesní kompetence – ukládají zvládat vyučovací problémy s novými cíli, učivem i metodami; zvládat problémy se vztahem k žákům i k jejich individuálnímu vedení a vztahy s partnery mimo školu
- kompetence odborně předmětové → vědecké základy podmínkami
- kompetence psychodidaktické → podmínky pro učení
- kompetence komunikativní → vztah k dětem, světu i dospělým
- kompetence organizační a řídicí → schopnost plánovat a projektovat svou činnost
- kompetence diagnostická a intervenční → jak žák myslí, cítí, jedná a proč
- kompetence poradenské a konzultativní → vztahy k rodičům
- kompetence reflexe vlastní činnosti → činnost jako předmět analýzy, umět vyvodit důsledky

- další dělení kompetencí

- komunikační
- motivační
- prezentační
- diagnostické
- organizační

- kompetenci shrnuty i v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání

- klíčové dovednosti (KYRIACOU, CH.)

- plánování a příprava
- řízení vyučovací jednotky
- kázeň
- reflexe vlastní práce a evaluace (autodiagnostika)
- realizace vyučovací jednotky
- klima třídy
- hodnocení prospěchu žáků (diagnostika)

Literatura : JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.

JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno : Paido, 2001.

KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál, 1996.

POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>. 1.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2001.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.

SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Vychovávaný jedinec

- cílem výchovně-vzdělávacího procesu je plný a mnohostranný rozvoj osobnosti jedince
- velká pozornost pedagogiky je směřována k vychovávanému jedinci (edukantovi) → dítěti, žákovi, i dospělému člověku
- pod termínem vychovávaný jedinec chápeme žáka, studenta, učně, dítě poučované rodičem, studenta v domově mládeže, člena turistického oddílu, člena pěveckého nebo dramatického souboru, účastníka odborného školení, účastníka jazykového kurz nebo pacienta instruovaného lékařem
- jedince ve výchovně-vzdělávacím procesu výrazně ovlivňují podmínky výchovy
  - vnitřní podmínky
  - vnější podmínky
- **vnitřní podmínky**
  - nutnost respektovat individuální tempo žáka
  - výrazný vliv temperamentu – ovlivňuje citové ladění, prožívání a reagování žáka
  - je třeba respektovat rozdíly ve výkonových vlastnostech (schopnosti, dovednosti, vědomosti)
  - působí rozdílné charakterové vlastnosti jedince
  - uplatňují se rozdíly v motivaci žáků
- **vnější podmínky**
  - komplex přírodních a společenských okolností ve kterých výchova probíhá
  - jsou dány dosaženou úrovní vývoje životního prostředí
  - jedná se např. o vybavení třídy, vyvětrání, osvětlení, způsob podání látky, teplota ad.
- **výchovné předpoklady jedince můžeme rozdělit do tří kategorií :**
  - fyzické
  - psychické
  - sociální
- **fyzické předpoklady**
  - požadavky týkající se celkové tělesné zdatnosti a zdraví, fyzického typu, výšky těla a délky končetin, pohybové pružnosti a uvolněnosti
  - požadavky na citlivost smyslových orgánů, motoriku a koordinaci
  - stav těla často souvisí s nižší výkonností v učení (únava po tělesné aktivitě, bolest, hlad)
  - zvláštní uplatnění v tělesné výchově nebo výchově estetické
- **psychické předpoklady**
  - schopnosti a nadání pro určitou činnost ve výchovně vzdělávacím procesu
  - je třeba odlišit schopnosti od vloh
  - vlohy chápeme jako vrozené anatomicko-fyziologické zvláštnosti organismu
  - vlohy jsou základem rozvoje schopností, schopnosti samy jsou pak výsledkem tohoto vývoje
  - ve výchovně-vzdělávacím procesu je nutné v maximální možné míře zajistit odpovídající podmínky pro nejvýznamnější činnosti, ve kterých se schopnosti mohou utvářet a zejména rozvíjet
  - schopnosti chápeme jako podmínku rychlého a úspěšného osvojování vědomostí, dovedností a návyků

- pro rozvoj schopností je zapotřebí, aby si jedinec osvojil vědomosti, dovednosti a návyky získané a vytvořené ve společenskohistorické praxi a tvořivě jich užíval jak ve škole tak mimo ni
- schopnosti na rozdíl od vědomostí jsou trvalejšího charakteru, ale jejich utváření je pomalejší
- schopnosti jsou předpokladem dalšího úspěšného osvojování vědomostí, dovedností a návyků
- specifický problém schopností při výchově a vzdělávání dospělých → existují zde velké individuální rozdíly podmíněné zdravotním stavem, životním způsobem i dosavadní pracovní činností
- dva názory na současné pojetí výchovy a vzdělávání v souvislosti s psychickými předpoklady
  - dominuje role vrozených vlastností – ty jsou nejdůležitějším a nejzásadnějším faktorem
  - teorie mastery learningu (zvládající učení) – každý jedinec bez ohledu na vrozené vlastnosti má možnost zvládnout stejné množství látky pokud mu k tomu je poskytnut dostatek prostoru a času (individuální hledisko); je tedy třeba respektovat vlastní tempo žáků
  - velmi důležitým faktorem je i výchovně-vzdělávací styl žáka:
    - kognitivní styl – převážně vrozený
    - učební styl – získaný v průběhu života (zrakový, kinestetický nebo sluchový typ)
  - každý jedinec tak má svůj vlastní učební styl – individuální způsob osvojování poznatků, který je určující v přístupu k učení, zahrnuje složky poznávací, motivační, emocionální, sociální, autoregulační a vliv vnějších a vnitřních podmínek
  - důležitým faktorem je také nutnost respektovat různé druhy inteligence žáků
  - inteligenci chápeme jako soubor dispozic, která umožňuje řešit problémy
  - rozlišujeme sedm typů inteligence (dle Gardnera)
    - logicko-matematická – rychlé počítání, analýza, dedukování (matematik, vědecký pracovník)
    - jazyková a řečová (verbálně-lingvistická) – mluvení, čtení, psaní dopisů, paměť na jména (právník, spisovatel, novinář, komentátor)
    - prostorová a zraková (vizuální) – orientace v prostoru, čtení map, paměť na obličeje, porozumění nákresem (navigátor, řidič, pilot, architekt)
    - fyzická, tělesně-pohybová (kinestetická) – manuální zručnost, sporty, tanec, dotýká se lidí s nimiž mluví (chirurg, sportovec, tanečník, výtvarník)
    - muzikálně-rytmická, hudební – hudební paměť, zpěv, hra na nástroj, smysl pro rytmus (hudebník)
    - interpersonální – sebereflexe, schopnost uvědomovat si sebe sama, nezávislost, sebedůvěra
    - intrapersonální – schopnost všimnout si druhých, chápání druhých, empatie, naslouchání (učitel, lékař, psycholog, kněz)
- **sociální předpoklady**
  - významným faktorem je sociální situace realizovaná zejména v rodině
  - sociální situace → významný činitel, sociální vazby mohou vzdělávání a výchovu motivovat pozitivně, ale i zasahovat rušivě
  - jeden z významných činitelů podporujících rozvoj různých forem výchovně-vzdělávací činnosti je vytvoření pozitivní pedagogické atmosféry
  - problematika rodiny, jejich zájmů, postojů, finančního zabezpečení
  - sociální vazby vytvořené v kruhu rodiny přitom mohou mít pozitivní vliv na průběh výchovy a vzdělávání

- velmi důležitá také dosavadní vzdělanostní úroveň
  - dosavadní vzdělanostní úroveň je příznivá za předpokladu, že dosavadní vědomosti, dovednosti, návyky i postoje, zájmy a potřeby jsou na úrovni žádoucí z hlediska další výchovně-vzdělávací činnosti
  - výchova má v sobě vždy mnoho prvků převýchovy
  - měla by však navazovat na fungující a dobré získané schopnosti, dovednosti, znalosti a měnit jen schémata chybně zafixovaná
  - k těmto skutečnostem lze dospět pedagogickou diagnostikou, zejména samotnou diagnózou
  - diagnóza předpokladů a nevhodnějších metod, způsob optimálního rozvoje předpokladů a posilování či kompenzování slabých předpokladů jinými
- co v pedagogickém procesu u jedince rozvíjíme**
- výsledkem výchovně-vzdělávacího procesu je vždy komplexní rozvoj jedince
  - rozvoj jedince po všech stránkách jeho osobnosti
  - stimulujeme žákovy mravní, světonázorové a etické postoje ke světu, ale také estetické, pohybové i pracovní kvality
  - podporuje žákovy potřeby a zájmy
  - ovlivňuje sociální chování žáka
  - je třeba výchovu orientovat na konkrétního jednotlivce (přihlížet co nejvíce k individualitám žáků)
  - výchova by měla ovlivňovat rozhodovací proces a pomoci naučit se člověku nést odpovědnost za svá rozhodnutí
  - jedinec by si měl uvědomovat svoji autenticitu a budovat kladné mravní zásady
  - jedinec by měl být veden k sebepoznání
- postavení jedince v pedagogickém procesu**
- tradiční model výchovy → pedagog jako jediný aktivní subjekt pedagogického procesu a žák jako pouhý receptivní objekt přijímající informace
  - moderní pedagogické myšlení → v čele umístěna aktivita vychovávané osobnosti, vychovávaný jedinec není pouze příjemcem, ale aktivním tvůrcem, pedagog je spíše průvodcem a tutorem
  - autoritativní výchova málo respektuje jedince a sleduje pouze osvojení předem daných vědomostí, pedagog je absolutní autoritou
  - výchova jako služba jedinci zabezpečuje proměny, které si jedinec sám žádá, úlohou pedagoga je pomoci vychovávanému jedinci
  - současná pedagogika ve výchovně-vzdělávacím procesu usiluje o výchovu na jedné straně respektující autoritu pedagogického pracovníka a na druhé straně umožňující uplatnění aktivity a iniciativy vychovávaného jedince
    - výchova by měla být spoluprací pedagoga s vychovávaným jedincem
    - korektní vztah mezi pedagogem a žákem → právní záruka „Úmluva o právech dítěte“
    - ratifikována v roce 1989, u nás v roce 1991
- výchova z hlediska interakce a druhů vztah**
	výchova
pedagog → vychovávaný jedinec	autoritativní (pedeutocentrická)
pedagog ← vychovávaný jedinec	submisivní (pedocentrická)
pedagog ↔ vychovávaný jedinec	kooperativní (spolupracující)

- další pojetí výchovných předpokladů

- v centru výchovných předpokladů je umístěn vychovávaný jedinec, kterého ovlivňují následující faktory :
- vzdělanostní předpoklady
- sociální předpoklady
- fyzické předpoklady
- psychické předpoklady
- samotná výchova

Literatura: JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.

JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno: Paido, 2001.

PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Praha : SPN, 1991.

POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.

SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Cíle výchovy

- stejně jako každá lidská činnost, musí mít i pedagogická činnost učitele a žáků ve vyučování svůj cíl
- tuto myšlenku vyjádřil už Jan Amos Komenský
- cíl chápeme jako ideální představu předpokládaných výsledků, jichž má být ve výchově dosaženo
- cíle výchovy se mění s vývojem společnosti, aktualizují se
- jednotlivé pedagogické koncepce jsou nejednotné v oblasti cílů výchovy
- z výchovných cílů vyplývají obsah, prostředky, principy, metody a formy výchovy
- výchovného cíle dosahujeme soustavou výchovných prostředků v relativně dlouhodobém procesu → cíl tedy musí být neustále srovnáván s realitou
- cíle jsou konkretizovány v obsahu výchovy (učební plány, učební osnovy a učebnice)
- problematikou cílů se zabývá *pedagogická teleologie*

- dva směry přístupu k problematice cílů:
  - **indeterministický** – odmítá společenskou podmíněnost výchovných cílů, původ cílů nachází v nadpřirozených silách, nezávislé na vývoji společnosti
  - **deterministický** – vychází ze společenské podmíněnosti výchovných cílů, musí být v souladu se dvěma základními stránkami výchovného procesu :
    - stránka subjektivní* – psychická úroveň vychovávaných
    - stránka objektivní* – stav společensko-ekonomických vztahů i vývoje společnosti

- **funkce cílů výchovy** (Blížkovský)
- **orientační a anticipační** - správná pedagogická orientace, anticipace základních pedagogických možností
- **motivační a stimulační** - dosahování postupných cílů a úspěšné překonávání překážek
- **realizační** - správně stanovené cíle = proměna pedagogických představ ve skutečnost
- **regulační** - srovnávají hodnotu žádaného výsledku (cíle) s hodnotou dosaženého výsledku

- **metody při vymezení cílů výchovy**
- **analýza** – zkoumány jsou potřeby společnosti a požadavky kladené na člověka
- **empirická metoda** – metoda využívající výsledků z výzkumných studií

- **členění výukových cílů (obecné):**
- **kognitivní** (vzdělávací, poznávací) - osvojování poznatků a intelektových dovedností (znalost, porozumění, aplikace, analýza, syntéza a hodnotící posouzení)
- **afektivní** (postojové, hodnotové) - osvojování postojů, tvoření hodnotové orientace (vnímavost, reagování, oceňování hodnoty, integrování hodnot)
- **psychomotorické** (výcvikové) - osvojování psychomotorických dovedností (řeč, psaní, manipulace, imitace, zpřesňování, koordinace, automatizace)

- cíle lze však **členit** a klasifikovat i **podrobněji** (Kádner)
- **individuální** – snaha o osobní rozvoj a uplatnění jedince (antika, humanismus a reformace, J.Locka a J.J. Rousseaua a F.Nietzscheho)
- **sociální** – zaměření k zapojení člověka do společnosti, tak aby byl schopen uvědoměle a kvalifikovaně plnit své sociální funkce; vychovat jedince co nejvíce prospěšného společnosti (Aristoteles, Platon, Helvétius, Lindner, Drtina a Masaryk)
- je nutné aby ve výchově byly zastoupeny oba cíle
- **materiální / informativní** – orientace na osvojení konkrétní učební látky důležité pro zvládnutí teoretických i praktických úkolů (fakta, konkrétní vědomosti, dovednosti, návyky)

- **formální / formativní** – zaměření na rozvoj schopností člověka, učební látka chápána jako prostředek formálního rozvoje vychovávaného (duševní schopnosti, myšlení žáků, paměť, logické usuzování, fantazie)
- **obecné** – společný veškeré výchově, shrnuje specifické cíle týkající se konkrétních dovedností, vědomostí, návyků a utváření postojů a potřeb spjatých s oborem; plnění těchto cílů je zaměřeno na celou populaci
- **odborné / specifické** – speciální konkretizaci obecných cílů; osvojování vědomostí, dovedností a návyků, které jsou nezbytné pro výkon určité profese
- **adaptační** – vedou člověka k přizpůsobení se stávajícím podmínkám
- **anticipační** – výchovné působení orientováno k budoucím potřebám jedince i společnosti
- **teoretické** – zaměření na vytvoření systému vědomostí
- **praktické cíle** – uplatnění teoretických vědomostí v praktickém životě, rozvíjení dovedností a návyků
- **autonomní / vnitřní** – vycházejí od jednotlivce a jsou produktem jeho potřeb a vůle; stanovuje si je sám jedinec
- **heteronomní / vnější** – stanoví jiní činitelé (stát, skupina, vychovatel, rodiče ad.); je nutné aby vychovávaný tyto cíle přijal za vnitřní
- někdy ještě připojovány další dva cíle (Pařízek):
- **hodnotové** – zdroj v potřebách a zájmech lidí (hodnotová orientace člověka)
- **operační** – klasifikace lidských činností (pracovní, sociální, zdravotní, výchova dětí, vzdělávací) které si má jedinec osvojit
- další možné dělení (Svobodová)
- **Učení je skryté bohatství** – dokument vydaný celosvětovou organizací UNESCO
  - vytýčeny záměry pro utváření společnosti v 21.století
  - **učit se poznávat** – rozvíjet dovednosti potřebné k učení a získávání znalostí
  - **učit se jednat** – žáci si osvojují sociální role a získávají žádoucí postoje
  - **učit se být** – žáci se mají naučit rozumět své vlastní osobnosti, podpora individuality
  - **učit se žít společně** – **učit se žít s ostatními** – škola připravuje žáky na život ve společnosti, aby uměli spolupracovat, pomáhat druhým
- **Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)**
  - cíle a klíčové kompetence, které shrnují vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty které má škola rozvíjet
  - umožnit žákům osvojit si strategii učení
  - podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů
  - vést žáky k všestranné komunikaci
  - rozvíjet schopnost spolupracovat a respektovat výsledky práce
  - připravovat žáky k schopnosti projevat se jako svobodná a zodpovědná osobnost
  - utvářet u žáků potřebu projevat pozitivní city v chování, jednání a prožívání životních situací
  - učit žáky aktivně rozvíjet a chránit své fyzické, duševní a sociální zdraví
  - vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k druhým
  - pomáhat žákům poznávat a rozvíjet své reálné schopnosti a možnosti
- na základě vytýčených cílů jsou formulovány v RVP ZV **klíčové kompetence**
  - **kompetence k učení**
  - **kompetence k řešení problémů**
  - **kompetence komunikativní**
  - **kompetence sociální a personální**

- **kompetence občanské**
- **kompetence pracovní**
- za nejdůležitější pro problematiku cílů výchovy lze považovat kompetence k učení

- **výukový cíl**
- kvalitativní a kvantitativní změny u žáků v oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické, kterých má být dosaženo v procesu výuky
- zamýšlený výsledek učební činnosti, ke kterému učitel se žáky směřuje
- **požadavky na výukové cíle :**
  - ***komplexnost***
    - vzdělávací (kognitivní) cíle
    - výchovné (afektivní) cíle
    - výcvikové (psychomotorické) cíle
  - ***soudržnost***
    - cíle jednotlivých druhů škol
    - cíle jednotlivých předmětů
    - cíle jednotlivých ročníků
    - cíle jednotlivých tematických celků
    - cíle jednotlivých témat
    - cíle jednotlivých vyučovacích hodin
  - ***kontrolovatelnost***
    - požadovaný výkon (co musí žák umět)
    - podmínky výkonu (jak žák realizuje – sám, skupina)
    - norma výkonu (kolik úloh vyřešit, s jakým počtem chyb)
  - ***přiměřenost***
    - stanovit cíle dostatečně náročně, ale zároveň splnitelné pro žáka
    - realizuje se pomocí Bloomovy taxonomie cílů - kategorie cílů:
      - znalost (zapamatování) – znovuvybavení znalostí a jejich reprodukce, aktivní slovesa pro vymezení cíle – definovat, opakovat, reprodukovat,...
      - porozumění – pochopení znalosti, akt. slovesa – jinak formulovat, vysvětlit, vyj. vlastními slovy
      - aplikace – transfer učení do situací pro žáka nových, akt. slovesa – aplikovat, uvést vztah mezi..., navrhnout, řešit,...
      - analýza – schopnost rozlišit významné údaje od méně významných či nevýznamných, akt. slovesa – analyzovat, provést rozbor, rozlišit,...
      - syntéza – schopnost žáka skládat části v celek, umět vyhledávat části z různých pramenů a skládat je do nových útvarů, akt. slovesa – syntetizovat, skládat, shrnout
      - hodnocení – schopnost posoudit hodnotu myšlenek, dokumentů, způsobů řešení, akt. slovesa – obhájit, posoudit, zhodnotit,...

- členění cílů někdy pojmáno pouze jako pomocné, cíle mají být pojímány soustavně a jednotně
- z tohoto hlediska dělíme cíle na :
  - *subjektivně-objektivních vztahů* (cíle vnější a vnitřní)
  - *obsahu* (cíle celkové a dílčí)
  - *rozsahu* (cíle obecné, konkrétní a jedinečné)
  - *hierarchie* (cíle nadřazené a podřazené)
  - *pedagogického zřízení* (cíle strategické, taktické a operativní)
  - *náročnosti* (cíle maximální, optimální, minimální)

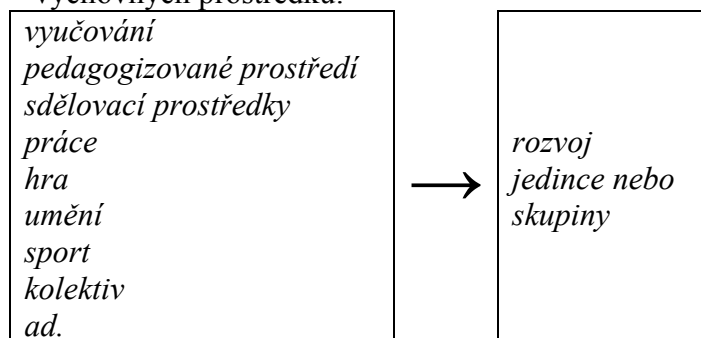
- *realizovatelnosti* (cíle nerealizovatelné, obtížně realizovatelné, reálné a snadno uskutečnitelné)
  - *závaznosti* (cíle obecně závazné, výběrově závazné a nezávazné)
  - *časové náročnosti* (cíle blízké, střední, vzdálené)
  - *přizpůsobenosti konkrétním podmínkám výchovy* (cíle standardní a přizpůsobené aktuálním zvláštnostem)
- **chyby učitelů při vymezení výuk. cílů:**
- stanoví cíl příliš obecně
  - nahrazují cíl tématem
  - namísto cíle popisují svoji činnost
  - formulace cíle připouští různou interpretaci
- **struktura cílů výchovy**
- *nejobecnější, globální cíl* – nejzákladnější představa o vychovávané osobnosti
    - *dílčí cíle* – vzdělávací a výchovné požadavky, obsahy znalostí a vlastností, požadavky na osobní rozvoj jednotlivých složek výchovy
      - *cíle formativní a institucionální* – konkrétní výchovné a vzdělávací instituce, jejich dokumentace a normy
      - *cíle individuální*
  - učitel pracuje s cíly ve všech fázích výuky (při projektování // plánování, v přípravné fázi hodiny, na počátku vyučovací hodiny, v jejím průběhu i na konci vyučovací hodiny)
  - současné cíle výchovy zaměřeny na plnohodnotný, svobodný rozvoj jedince jako osobnosti aktivní, se schopností rychlého a pružného rozhodování a dalšího seberozvoje
  - v ČR cíle výchovy podmíněny Ústavou České republiky, výchovné cíle v textu školského zákona z roku 1990

Literatura : BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
 GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 1999.
 JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
 KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002.
 POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.
 PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
 SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007.
 VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1994.

Výchovné prostředky

- výchova se uskutečňuje za pomoci různých a rozmanitých prostředků působících jak intencionálně (přímo, záměrně), tak funkcionálně (nepřímo, pro vychovávaného jedince bezděčně)
- výchovné prostředky chápeme jako jeden z činitelů výchovně-vzdělávacího procesu, zprostředkující působení pedagoga na výchovný objekt (STOJAN, M.)
- základním prostředkem intencionální výchovy bývá označováno vyučování
- klasifikaci výchovných prostředků můžeme rozlišit dle autora (STOJAN; BLÍŽKOVSKÝ; SVOBODOVÁ, ŠMAHELOVÁ; HORÁK; JŮVA)
- každý z autorů pojímá prostředky odlišně, lze však nalézt i podobnosti

- dělení výchovných prostředků dle BLÍŽKOVSKÉHO
  - soustava výchovně-vzdělávacích činitelů
  - soustava výchovně-vzdělávacích obsahů
  - soustava výchovně-vzdělávacích metod a prostředků
  - samotné výchovné prostředí

- dělení výchovných prostředků dle STOJANA
  - materiální – vše co po stránce materiální a technické pomáhá realizovat výchovné cíle
  - nemateriální – organizační formy výchovy a způsoby práce v těchto formách

- dělení výchovných prostředků dle SVOBODOVÉ a ŠMAHELOVÉ.
  - **širší pojetí**
  - **užší pojetí**
- širší pojetí výchovných prostředků (prostředky nemateriální povahy)
  - **formy výchovy**
    - výchova školní – vyučování a výchova ve školním prostředí
    - výchova mimoškolní – organizace a zájmové skupiny, zájmové studium, zájmové kroužky, veřejná výchova, veřejné sdělovací prostředky
    - výchova rodinná – výchova rodinou, harmonické vztahy mezi rodiči a dětmi
    - sebevýchova – identifikace, sebepoznání, autoregulace a zpětná vazba
  - **organizační formy vzdělávání**
    - přednášky, kurzy, semináře, projekty, skupinová a individuální práce, hromadná práce při frontálním vyučování, kooperativní vyučování, exkurze, vycházky
  - **výchovné metody**
    - přesvědčování, vzor, ideál, příkazy, pravidla, hodnocení, ocenění, tresty, odměny, pomoc, spolupráce, hraní rolí, dramatizace, inscenace
  - **vyučovací metody**
    - metody slovní, názorně demonstrační, praktická činnost žáků, hra, inscenace a dramatizace, opakování a procvičování, metody diagnostické a klasifikační
  - **pedagogické principy (zásady)**
    - cílevědomost, názornost, soustavnost a systematickosti, aktivnost, uvědomělost, jednota výchovného působení, emocionálnost
  - **vzdělávací obsahy**
    - obsah teoretické a praktické výuky, obsah výchovy mimo vyučování, sebevzdělávací programy
  - **výchovné prostředí**
    - pedagogické využívání životního prostředí k výchovným cílům, prostředí výchovných a vzdělávacích institucí, pedagogicky adaptované prostředí

- **lidé**
  - osoby, které se v oblasti výchovy a vzdělávání uplatňují jako výchovní činitelé
- užší pojetí výchovných prostředků (prostředky materiální povahy)
  - **výukové pomůcky**
    - knih, sešity, učebnice, schémata, obrazy, grafy, pokusné a laboratorní vybavení, mapy, tabule, křída, houba, psací potřeby, CD, DVD, filmy, počítačové programy
  - **didaktická technika**
    - zařízení a přístroje – zpětný projektor, dataprojektor, počítač, kamera, CD a DVD přehrávač, televize a video, vizualizér, multifunkční zařízení
- dělení výchovných prostředků dle HORÁKA a KOLÁŘE
  - **výchovné instituce**
    - rodina, škola a školská soustava jako celek, školská zařízení (družina, škola v přírodě, domov mládeže, školní knihovna, školní jídelna), výchovné poradenství, dětské a mládežnické organizace různého zaměření, hromadné sdělovací prostředky, kulturní instituce, zájmové organizace, církevní organizace, sportovní a tělovýchovné organizace, „fandění“, skupiny a kolektiv ve škole, masová zábava
  - **organizační formy výchovné práce**
    - skupinová práce, individuální práce, hromadné působení, společná práce vychovatele a vychovávaných, práce na projektech, problémové situace a jejich společné řešení
  - **výchovné prostředky, kterými působí škola**
    - obsah vzdělávání, vzdělávací program školy, kvalifikace a schopnosti učitelů, kolektiv žáků a jeho složení, kolektiv učitelů, systém a kvalita řízení školy, materiální vybavení školy, vyučování, hygienická situace, architektonické uspořádání školy, spolupráce školy a veřejnosti, komunikace učitelů a žáků, hodnocení, autorita učitelů, vztahy učitelů a žáků
- autoři pak uvádí ještě druhé možné dělení na prostředky nemateriální a materiální
  - **nemateriální prostředky**
    - organizační formy, metody práce, vyučování, hra, práce, pedagogicky adaptované prostředí, umění
  - **materiální prostředky**
    - výchovné situace, budovy, prostory, učebny, dílny, laboratoře, knihovny, materiální a technické vybavení školy, pomůcky, nástroje, nářadí, didaktická technika, vyučovací pomůcky
- dělení výchovných prostředků dle JŮVY
  - využívá schéma výchovných prostředků v jehož rámci vyděluje osm základních výchovných prostředků:

- vyučování

- systematická výchovně-vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce, při které dochází k rozvoji žákových vědomostí, dovedností a schopností
- podle počtu jedinců účastnících se výchovně-vzdělávacího procesu dělíme vyučování na:
  - *individuální vyučování* – může vycházet z žákových výchovných předpokladů, je ekonomicky nákladné, ale vhodné pro dosažení vysokých cílů za relativně krátkou dobu
  - *hromadné vyučování* – skupinové vyučování, není schopno plně respektovat individuální předpoklady a zvláštnosti každého jedince, umožňuje však vzájemné pozitivní ovlivňování žáků

- pedagogicky adaptované prostředí

- přírodní i společenské prostředí působící na rozvoj jedince, ať již pozitivně nebo negativně
- musí být záměrně přizpůsobeno výchovným cílům, prostředí samo většinou působí funkcionálně
- nejvyšší stupeň pedagogické adaptace dosahujeme v prostředí pedagogické instituce
- výchovnými činiteli v takovémto prostředí jsou materiální vybavení a sociální atmosféra
- pokud některé z komponent pedagogického prostředí vstupují do rozporu s výchovnými cíli, působí tento nesoulad jako faktor, který paralizuje výchovné snahy

- hromadné sdělovací prostředky

- vliv masmédií nelze podceňovat, je však nutné si uvědomovat, že ovlivňují pozitivně i negativně výchovně-vzdělávací proces
- vychovávají jak intencionálně (pořady vytvořené se záměrem vychovávat a vzdělávat), tak funkcionálně (jakékoliv jiné pořady bez záměru vychovávat a vzdělávat, ale přesto jedince pozitivně či negativně ovlivňující)
- intencionální výchova je uskutečňována pořady věnovanými dalšímu vzdělávání
- funkcionální výchova je uskutečňována samotným výběrem obsahu, přístupem k jevům a problémům, formou podání a hodnocení

- práce

- stále významnější výchovný činitel, shrnuje jak práci fyzickou, tak také práci psychickou
- výchovně působit může zejména hodnotou pracovního produktu, hodnotou pracovního prostředí ale i samotným pracovním procesem (organizovaným, soustavným, důsledným, houževnatým)
- výchovný účinek práce je vyšší se společenskou významností práce a jejím ocenění a kvalitnější se zvyšující se úrovní pracovní techniky a pracovních pomůcek

- hra

- rozhodující úloha tohoto výchovného prostředku je v předškolním věku, její roli však nelze opomenout ani v pozdějším věku dítěte
- i v pozdějším věku se hra podílí na dalším rozvoji různých stránek osobnosti
- moderní pedagogika využívá formy hry zejména při výchově a vzdělávání i v netradičních oblastech

- umění

- umění obohacuje svými prostředky (umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti) poznání v oblasti společenské, světonázorové, politické a mravní, napomáhá k tvorbě pozitivní hodnotové orientace

- moderní pedagogika zapojuje umění do svých prostředků a estetická výchova se stává rovnocennou a významnou složkou každé účinné výchovy, oproti dřívějšímu pojetí estetické výchovy jako spíše předmětu „odpočinkového“ charakteru

- **sport a tělovýchovná aktivita**

- neodmyslitelná součást výchovných prostředků
- základy tělovýchovy v našich podmínkách sokolské hnutí a pánové Tyrš a Fügner
- tyto prostředky napomáhají rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti, napomáhají také tvorbě správné hodnotové orientace a hodnotového žebříčku
- v oblasti vrcholového sportu zejména problematika dopingu a fair-play

- **kolektiv**

- organizovaná skupina jedinců, která má jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí
- výchovné působení kolektivu je dáno jeho veřejným míněním
- toto veřejné mínění pedagog musí poznat a dokázat pozitivně vést a ovlivňovat
- na veřejné mínění kolektivu působí pedagog dvěma způsoby:
  - přímo – vysvětlování, zhodnocení i docenění určitých názorů, postojů i forem chování
  - nepřímo – prostřednictvím jedinců získaných pro své záměry (tvořících aktiv)

Literatura : HORÁK, J., KOLÁŘ, Z. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem: UJEP, 2004.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno: Paido, 2001.
PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Praha: SPN, 1991.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
1.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
STOJAN, M. *Přehled obecných pedagogických kategorií*. 2. doplněné vydání. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007.

Podmínky výchovy

- výchova = subjekto-subjektový proces, pedagog ↔ žák (není pasivní), má v sobě sebeutvářecí prvek
- **podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení, kultivace i utváření lidí**
- podmínky výchovy jsou nesčetné, mimořádně diferencované i vzájemně propojené
- chceme-li jednotlivce plně rozvíjet, musíme jej také dostatečně dobře znát, je nutné znát aktivity jedince a životní prostředí v němž žije
- mezi podmínky výchovy jsou často řazeny i osobnosti, které se na výchově podílejí, dále věci a předmětné okolnosti
- podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů
- podmínky výchovy jsou dány tím, co existuje, včetně zjevných i skrytých možností
- teoreticky spadá pod tento pojem celá mimovýchovná realita a z výchovy vše, kromě jejích cílů a prostředků
- podmínky výchovy jsou východiskem, a do jisté míry i výsledkem výchovy
- je třeba rozlišovat mezi následujícími pojmy :
  - okolí – souhrn všech vnějších podmínek přírodních i sociálních bez ohledu na to, zda jsou pro člověka zdrojem vývojových podnětů nebo nejsou
  - prostředí – omezujeme jen na okolní jevy, které mají pro určitého člověka nějakou subjektivní hodnotu účinkující jako podnět na něž nevědomě i vědomě reaguje
- orientace na podstatné podmínky výchovy směřuje k objevování základních příčin pedagogických úspěchů i neúspěchů
- je třeba rozlišovat příčiny hlavní od příčin vedlejších
- vědeckým zjišťováním podmínek výchovy se zabývá pedagogická diagnostika
- za použití diagnostických metod (ústní a písemné zkoušky, rozbor učební činnosti, analýza výkonu, test, rozhovor) dospívá k pedagogické diagnóze žáka
- taxonomie podmínek výchovy je předpokladem taxonomie výchovných cílů a prostředků

Dělení podmínek výchovy :

- vnější podmínky
- vnitřní podmínky

- **vnější podmínky výchovy** tvoří sociální i přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá, vliv existujícího životního prostředí na vychovávané
  - osobnosti, dosažená úroveň života, životní prostředí vychovatelů i vychovávaných, formativní vlivy sociálního a přírodního prostředí
  - podmínkami výchovy jsou čas, velikost školy a její vybavení, pravidla spojená s klimatem školy, kurikulum, učebny, jejich materiální vybavení, pomůcky, hřiště, dílny, laboratoře, knihovna, jídelna, učivo, řízení výchovného procesu, třída žáků chápaná jako sociální skupina, vyučující
  - faktory politické, ekonomické, vědecké, kulturní, duchovní, zdravotní i demografické
- *životní prostředí člověka* je částí reality, se kterou jsou lidé v praktické duchovní interakci
- prostředí kultivuje člověka tím více, čím uvědoměleji a aktivněji člověk kultivuje své životní prostředí
- přehled nejdůležitějších *faktorových polí životního prostředí* člověka :
  1. sféra vztahů „lidé-příroda“ – člověk i prostředí se musí vyvíjet ve vzájemní interakci a nesmí se vzájemně poškozovat
    - 1.1 vztahy „lidé-abiosféra“ – interakce člověka s neživou přírodou

- 1.2 vztahy „lidé-biosféra“ – interakce člověka se živou přírodou
2. sféra vztahů „lidé-výsledky lidské aktivity“ – má formativní těžiště v uspokojování i kultivování lidských materiálních i duchovních potřeb
3. sféra vztahů „lidé-lidé“ – zahrnuje faktory sociální a osobnostní, je formativně nejvýznamnější složkou životního prostředí člověka
- 3.1 „lidé-širší sociální prostředí“ – světová populace, společenství kontinentů
- 3.2 „lidé-užší sociální prostředí“ – vrstevníci, známí, studijní skupiny
- 3.3 osobnostní faktory – interakce dvou lidí a vztahy člověka k sobě samému
- *výchovné prostředí* – stimuluje zdravý a plný rozvoj člověka; je možné i potřebné využívat je výchovně; nejedná se jen o upravené byty, ale zejména o žádoucí hodnoty, sociální vztahy
  - vnější podmínky výchovy dále *třídíme* na:
    - přírodní a společenské
    - objektivní a subjektivní
    - věcné a osobní
    - materiální a duchovní
    - obecné a konkrétní
  - pedagogický zřetel k obecným cílům a kulturním potřebám by nebyl nic platný, kdybychom jej nedokázali aktuálně a regionálně konkretizovat, kdybychom zanedbávali kultivaci vztahů žáků k prostředí, jejich bydlišti, škole a životu
  - účinná výchova žádoucích vztahů člověka ke skutečnosti musí postupovat od blízkého ke vzdálenému (pedagogický princip J.A.Komenského)
  - složky novodobého životního prostředí
    - rodina
    - skupina
    - hromadné sdělovací prostředky
  - **vnitřní podmínky výchovy** tvoří komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin
  - *vnitřní podmínky* výchovy určitých edukantů *tvoří* :
    - fyzické (tělesné) a psychické (duševní) předpoklady jedince (vrozené, získané vlastnosti žádoucí i nežádoucí)
    - veškeré výchovně vzdělávací výsledky
    - výsledky jejich dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření
  - jsou dány vlohami a dispozicemi člověka
  - vnější podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje životního prostředí, a vnitřní podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje vychovávaných, se vzájemně složitě ovlivňují a podmiňují
  - pro pochopení chování člověka je nutné poznat vnější i vnitřní podmínky života
  - **obecně** rozlišujeme **podmínky**:
    - **eufunkční** – pozitivní formativní vlivy i účinky životního prostředí i životních zkušeností vychovávaných
    - **neutrální** – formativní účinky s vlivem ryze neutrálním
    - **disfunkční** – představují všechny formativní účinky, které jsou převážně rušiví, negativní
  - **další členění podmínek výchovy** (HORÁK, KOLÁŘ In SVOBODOVÁ, ŠMAHELOVÁ):
  - **podmínky biologické povahy**
    - týkají se vychovávaného jedince a vnitřní struktury a stavu jeho osobnosti, řadíme sem:

- vnitřní podmínky (dědičné faktory, zdravotní stav, biorytmus)
- vnější vlivy přírodního prostředí a jeho zpětný vliv na člověka
- předpoklady vývoje jedince dané dědičností
- biologická struktura jedince
- biologické mikro a makro prostředí
- zdravotní stav
- hygienické podmínky života
- způsob uspokojování základních životních potřeb
- **podmínky psychické povahy**
  - označují úroveň psychických procesů a vlastností vychovávaného, patří sem:
    - konkrétní stav a úroveň žáků (učitel ho zná a stává se podmínkou)
    - úroveň poznávacích procesů a kvalita dosavadního poznání
    - vlohy, schopnosti, nadání, talent, temperament
    - emocionalita, emoční inteligence
    - volní a charakterové vlastnosti
    - potřeby, motivace, aspirace, zájmy
- **podmínky sociální povahy**
  - zabývají se užším i širším společenským prostředím, které vychovávaného jedince obklopuje (mikro a makro prostředí), zařazujeme sem:
    - konkrétní uspořádání společnosti po stránce politické, ekonomické, kulturní a právní
    - převládající hodnoty, které řídí chování lidí
    - sociální struktura společnosti
    - převládající životní styl a tradice
    - sociální skupiny ovlivňující vychovávaného
- pedagogická teorie a praxe by se měla více podílet nejen na poznávání, ale i na přetváření podmínek současné výchovy
- výchovu charakterizuje mnohem více snaha o překonávání dosažené úrovně života než přizpůsobování se stávajícím poměrům
- výchova sama je nenahraditelnou podmínkou života člověka
- *humanizace podmínek výchovy* – rozlišovat celou škálu podmínek výchovy od relativně snadno změnitelných
  - neopomínat ani podmínky obtížněji a těžce změnitelné
  - stabilní životní a výchovné podmínky (nedokážeme uspokojivě ovlivňovat) → aktivní životní pozice lidí vůči podmínkám jejich života není ovšem ani zda bez nadějí
- jedna ze základních příčin nízké účinnosti výchovy je nedostatečné poznávání, využívání a přetváření současných podmínek výchovy
- *pedagogická diagnostika* – zjišťování, identifikování a hodnocení úrovně rozvoje žáka (žáků) jako výsledku výchovného a vzdělávacího působení; při diagnostikování se zjišťuje, jaký je žák v daném momentu (etapě) výchovy a vzdělávání a zda jeho vlastnosti (stav rozvoje) jsou v souladu s očekáváním (s cíli a záměry výchovy a vzdělávání)
- utvářejí-li člověka jeho aktivity, zkušenosti i sociálně přírodní okolnosti, třeba dávat lidskou podobu celému lidskému životu i světu

Literatura: BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.
HORÁK, J., KOLÁŘ, Z. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem: UJEP, 2004.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU
Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené
vydání. Praha: Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno:
MSD, 2007.

Pedagogické principy

- pedagogické principy obecně

- nejobecnější požadavky, normy, pravidla vyplývající ze zákonitostí výchovně vzdělávacího procesu a optimalizující výchovně-vzdělávací činnost; výchovně-vzdělávací zásady ovlivňující efektivitu vzdělávací činnosti
- formulací pedagogických principů se zabýval např. Jan Amos Komenský, Johann Heinrich Pestalozzi, Adolf Diesterweg, Konstantin Dmitrijevič Ušinskij, Herbert Spencer, John Dewey
- pedagogické principy mají obecnou platnost v oblasti výchovně-vzdělávacího působení na mládež (i dospělé)

- pohled na historický vývoj pedagogických principů

- vznik a vývoj pedagogických principů lze zasadit už do období antiky, postupně se principy dále vyvíjeli a vývojem prochází i v současnosti
  - období antiky - Platón, Quintilianus, Aristoteles → soustavnost výchovné práce, aktivnost vychovávaného jedince, přiměřenost obsahu, forem i metod výchovně-vzdělávací činnosti
  - období renesance - Francois Rabelais, Thomasso Campanella → aktivita a samostatnost jedince
  - Vittorino da Feltre, Michal de Maigne, Francis Bacon → samostatné poznávání, samostatné posuzování, samostatná tvůrčí činnost
  - Jan Amos Komenský → zakladatel moderního pojetí pedagogických principů, jeho formulace a principy jsou využívány i v současnosti
    - principy názornosti, soustavnosti, uvědomělosti, přiměřenosti a všestrannosti
    - slavné Komenského postuláty – „Nic není v rozumu co neprošlo dříve smysly“; „Od blízkého k vzdálenému, od jednoduchého ke složitému“
  - novodobá pedagogika → autoři volí z dříve vytvořených principů, protože některé principy mohou izolovaně vést k jednostrannosti výchovy
  - Jean Jacques Rousseau → oslabení momentu systematičnosti
  - Johan Heinrich Pestalozzi → princip soustavnosti, nově princip výchovného vyučování jako požadavek stálého spojování vzdělávání s mravní výchovou jedince; pokračovatelé Johan Friedrich Herbart, Friedrich Fröbel
  - Adolf Diesterweg → princip výchovy ve shodě s přírodou, princip výchovy ve shodě s kulturou, princip samostatnosti
  - Konstantin Dmitrijevič Ušinskij → přiměřenost výchovy, soustavnost, názornost, aktivnost a samostatnost, trvalost, výchovný ráz vyučování, řídicí úloha učitele
  - Lev Nikolajevič Tolstoj → princip aktivity a tvořivosti
  - Herbert Spencer → kritizuje odtržení výchovy od základních sociálních funkcí
  - John Dewey → motivace, aktivizace (nebezpečí jednostrannosti)
  - esencialistická koncepce pedagogiky → princip soustavnosti
  - pedagogický reformismus a alternativní pedagogika → přiměřenost výchovy, přiměřenost cílů, obsahu, podmínek i prostředků, princip aktivity, samostatnosti a individuálního přístupu k vychovávanému jedinci
  - existencialistická pedagogika → emotivní prvky ve výchově
  - postmodernismus → pluralitní vidění a chápání skutečnosti
- existuje několik pojetí a dělení pedagogických principů
- **základní pedagogické principy (Jůva)**

- dle této typologie rozeznáváme celkem devět základních pedagogických principů - princip cílevědomosti, princip soustavnosti, princip aktivity, princip názornosti, princip uvědomělosti, princip trvalosti, princip přiměřenosti, princip emocionálnosti a princip jednotnosti výchovného působení

Princip cílevědomosti

- je třeba jasně stanovit konečné i dílčí cíle
- tyto cíle dostatečně zdůvodnit
- cíle přiměřeně objasnit a vysvětlit vychovávanému jedinci (skupině)
- neujasnění vede ke ztrátě pedagogické práce, smyslu a významu této práce
- pedagog musí vědět, čeho chce ve výchově dosáhnout
- žáky by pro tuto činnost měl dostatečně motivovat a dodržet pravidla postupu cílů
- je velmi obtížné v konkrétním výchovně-vzdělávacím procesu rozvíjet skutečně plně a mnohostranně

Princip soustavnosti a systematickosti

- veškeré výchovné podněty musí být uspořádány do systému umožňujícího osvojování v logickém pořádku
- pedagogovo působení i činnost vychovávaného jedince musí být co nejsoustavnější
- učivo musí tvořit logický systém
- z této zásady vyplývají požadavky na vytvoření zdůvodněného systému vyučovacích předmětů, výběr a systematizaci učiva, tvorby systematického pracovního režimu pedagogické instituce a dosažení systematického pracovního postupu a jeho návaznosti na jiné předměty

Princip aktivity

- samostatná činnost jedince musí být preferována
- cílem je aktivizovat poznávací, citové a volní procesy žáka
- je nutné se opírat o zájem vychovávaného jedince a stimulovat jej vhodnou motivací
- pedagoga soustavně vede žáka k aplikaci a praktickému využívání získaných vědomostí a dovedností
- učitel vychází ze žákovy aktivity, přemýšlení, poznávání, činností a zkušeností
- moderní pedagogika usiluje o rozvoj tvůrčího přístupu jedince ke skutečnosti

Princip názornosti

- je třeba vycházet ze smyslového nazírání předmětů a jevů skutečnosti a z jejich obrazů
- opírat se o dosavadní představy a zkušenosti vychovávaného jedince
- systematicky rozvíjet nazírací a představovací schopnosti
- zlaté pravidlo vyučování, je nutno vycházet z přímého názoru jedince
- je třeba postupovat od příkladů k formulaci pravidel a jejich ověření v praxi
- v praxi se uplatňuje jako nazírání předmětů a jevů v přirozených podmínkách, nazírání trojrozměrných a dvojrozměrných pomůcek, motorická názornost, schématická a symbolická názornost (grafy), sledování filmů a televizních pořadů, názornost pedagogovy mluvy

Princip uvědomělosti

- učivo se ve vědomí žáka má odrážet ve formě jasných představ přesných pojmů, soudů a úsudků
- zkoumané jevy musí vychovávaný promýšlet a vystihovat jejich podstatu
- získané vědomosti pak správně vyjadřovat i jazykově

- žák má pochopit úlohu získaných vědomostí a dovedností a správně a tvořivě jich v praxi používat
- vychovávaný jedinec rozumí požadavkům na něj kladených a chápe jejich důležitost
- pedagog se zaměřuje na vyloučení mechanického osvojování skutečnosti, pouhé memorování

Princip trvalosti

- jednou osvojené vědomosti, dovednosti a zájmy se musí vychovávanému jedinci stát trvalým majetkem
- v praxi je často podmiňováno pouze opakováním a procvičováním
- v první řadě však důsledkem zachování předchozích základních principů (přiměřené pracovní tempo, vhodný výběr učiva a emotivnost výchovné práce, vztah vychovávaného k vychovateli)

Princip přiměřenosti

- obsah, formy a metody výchovy musí být v souladu s věkovou vyspělostí a dosavadní úrovní jedince (ať už věkovou nebo vzdělanostní)
- je třeba zachovávat základní pravidla pedagogického postupu :
od blízkého k vzdálenému, od známého k neznámému, od konkrétního k abstraktnímu, od snadného a jednoduchého k obtížnějšímu a složitějšímu
- pedagog musí znát věkové a individuální zvláštnosti vychovávaného jedince – je důležité zjišťovat stav dosavadních vědomostí a dovedností (využití pedagogické diagnostiky)
- dodržovat individuální a diferencovaný přístup k jedinci a učivo vždy volit přiměřeně náročné

Princip emocionálnosti (radostnosti)

- pedagog musí u vychovávaného jedince probouzet adekvátní citové prožitky
- opírat se o tyto prožitky
- udržovat trvale radostnou tvůrčí atmosféru
- žáci by měli mít radost, že něco nového poznávají
- radostná nálada zvyšuje výkon, zlepšuje výsledky práce a snižuje pocit únavy
- týká se všech činitelů pedagogického procesu (pedagoga i vychovávaného jedince)

Princip jednotnosti (jednoty) výchovného působení

- jednotu v požadavcích i přístupech všech učitelů a vychovatelů
- jde o spolupráci mezi vychovateli, učiteli a rodiči, organizacemi a institucemi
- učitel i žák si musí zachovat vzájemnou úctu, respekt a toleranci
- na základě vzájemných dohod udržovat jistý pedagogický konsenzus

- další pedagogické principy (Svobodová, Šmahelová)

- k výše uvedeným pedagogickým principům se v rozvíjející koncepci připojují ještě princip vědeckosti, princip spojení školy se životem, princip úcty ke každému člověku, princip demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným a princip opírání se o kladné vlastnosti vychovávaného

Princip vědeckosti

- v průběhu výchovného procesu musí být všechny informace vědecky podložené
- nutný respekt náboženských a duchovních tradic jedince
- je nutné dodržovat maximální možnou toleranci k jiným názorům

Princip spojení školy se životem

- nutná tvorba souvislostí mezi výchovným působením a životní realitou
- spojení teorie s praxí
- žák musí mít možnost získané poznatky využít v praxi
- ve výchovném procesu řeší situace s kterými se setká v reálném životě

Princip úcty ke každému člověku

- k výchově je nutné přistupovat s úctou a vážností ke každému jedinci bez rozdílu
- každého jedince je nutno si vážit, pomáhat mu, důvěřovat mu
- je třeba vést k sebeúctě a sebedůvěře a minimalizovat pocity sebedopceňování

Princip demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným

- demokratická interakce mezi vychovatelem a vychovávaným jedincem založená na empatii a vzájemné důvěře
- podmínkou dobré vztahy a radostná atmosféra
- učitel a žák jsou ve výchovně-vzdělávacím procesu partnery
- spolupráce, kooperace, podílení se na rozhodování, zachování pravidel

Princip opírání se o kladné vlastnosti vychovávaného

- vychovatel by se měl opírat o kladné stránky a pozitivní vlastnosti vychovávaného jedince
- pedagog musí motivovat vyzvedáváním kladných vlastností
- negativní stránky vychovávaného musí vychovávající citlivě potlačovat

pedagogické principy alternativního školství

- alternativní a inovativní školy uplatňují alternativní pedagogické principy, které vychází z koncepce alternativního školství

Princip svobody

- žák má mít ve škole co největší svobodu ve svém jednání a chování
- tato svoboda však má být vymezena pravidla, na jejichž tvorbě se žáci podílí

Princip činnosti a tvořivé aktivity

- žáci se mají co nejtvůřivěji a nejméně podílet na výchovně-vzdělávacím procesu
- tvořivost a aktivita jedince je možná pouze za předpokladu dobré motivace a přesvědčení žáků o účinnosti a uplatnitelnosti v reálném životě

Uplatňování a konkrétní využívání pedagogických principů

- uplatnění nalézají pedagogické principy ve výchovně-vzdělávacím procesu
- koncipování a plánování výchovně-vzdělávacího procesu → využití principů cílevědomosti, systematickosti, aktivity, uvědomělosti, trvalosti, přiměřenosti
- organizační, materiální a personální zabezpečení výchovně-vzdělávacího procesu → dobrý pedagog vždy spojuje výchovu s potřebami života, využití principů uvědomělosti, spojení školy se životem
- samotný výchovně-vzdělávací proces
- nástroje objektivního posouzení výchovně-vzdělávacího procesu
- při posuzování a hodnocení si klademe otázku nakolik je daná činnost cílevědomá, nakolik si pedagogové i vychovávaní uvědomují cíle, využití principů cílevědomosti, uvědomělosti, soustavnosti a systematickosti, přiměřenosti
- otázky směřující k těmto kategoriím by si měl pravidelně klást každý pedagog, učitel, vychovatel, ředitel, inspektor

- Literatura:** JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
- JŮVA, V. sen. a jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido, 1997.
- JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno: Paido, 2001.
- POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
- SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.

Formy výchovně-vzdělávací práce

- struktura vnějšího uspořádání jevů a procesů
- výchova napomáhá k plnému a mnohostrannému rozvoji osobnosti
- celkem rozlišujeme čtyři typy výchovy :
  - výchova školní (vyučování, mimovyučovací školní aktivity a vliv školního prostředí)
  - výchova mimoškolní (ve společenských organizacích, v kulturních institucích a prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků)
  - výchova rodinná (veřejným míněním rodiny, zájmovou orientací rodiny, vlasteneckou výchovou, sportovními a kulturními aktivitami)
  - sebevýchova (autodiagnostika a automotivace, autodidaxe, plánování, podíl na různých aktivitách)
- další možné rozdělení - heteroedukace (školní, mimoškolní a rodinná výchova)
  - autoedukace (sebevýchova a sebevzdělávání)

Školní výchova

- škola je základní institucí, postupně se demokratizovala → dokumenty Právo na vzdělání, Všeobecná deklarace lidských práv
- škola se specializovala, vytvořila síť základních a středních všeobecně vzdělávacích škol (gymnází), středních odborných škol a učilišť, vyšších odborných škol, škol vysokých univerzitního, technického i uměleckého směru
- škola byla a bude základní výchovně-vzdělávací institucí
- škole přísluší významná úloha systematizační a integrační (povinnost uvést nejrozmanitější podněty v pevný systém) i komplexní funkce
- rozmanitost vzdělávacích systémů vedla k tvorbě dokumentu Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (ISCED) → preprimární, primární, nižší sekundární, vyšší sekundární, terciální neuniverzitní, terciální univerzitní, terciální postgraduální vzdělávání
- výchova se svým mnohostranným zaměřením prostupuje celou činností škol všech stupňů
- *formy školní výchovy* – výchova v rámci vyučování
  - výchova v mimovyučovacích aktivitách
  - působení školního prostředí
- efektivních výsledků je dosaženo jedině v hlubokém a stálém propojení vyučovacích forem s formami mimovyučovacími, v propojení heteroedukace s autoedukací
- **výchova v rámci vyučování**
- základem školní výchovy je vyučování, jeho koncepci určují tři základní dokumenty
  - studijní profil
  - učební plán
  - učební osnovy
- při vyučování využity principy demokracie, humanizace a vědeckosti
- v didaktickém myšlení uplatňujeme termín *kurikulum*
  - zamyšlené a plánované; realizované ve školních podmínkách; osvojené žáky
  - vzdělávací program, projekt, plán; průběh studia a jeho obsah; obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole, její plánování a hodnocení
  - *formální kurikulum* – cíle, obsah, prostředky a organizace vzdělávání, realizace, kontrola a hodnocení
  - *neformální kurikulum* – mimotřídní a mimoškolní aktivity
  - *skryté kurikulum* – zkušenosti žáků z reálného života školy
- obsah vyučování je specifikován vzdělávacími (cílovými) standardy, obsahové jádro standardů tvoří kmenové (základní, jádrové) učivo

- dokumenty MŠMT vymezuující obsahy vzdělávání – *Standard základního vzdělávání, Standard vzdělávání na čtyřletém gymnáziu*
- oba dokumenty obsahují 6 oblastí vzdělávání :
  - oblast jazyková
  - oblast společenskovední
  - oblast přírodovědná
  - oblast matematická a informatická
  - oblast estetickovýchovná
  - zdravý životní styl
- vyučovací předmět participuje na některé složce výchovy (technické, ekonomické, pracovní; mravní, právní, politické; estetické, tělesné → specifické cíle)
- má-li předmět splnit svou funkci, měl by si ujasnit svůj podíl na jednotlivých výchovných složkách
- výchovné cíle chápeme ve specifické rovině (zájem o obor) i rovině obecné (rozvoj hodnotové orientace jedince)
- školní vyučovací formy jsou doprovázeny různými formami **výchovné práce mimo vyučování** → mohou být realizovány vlastními prostředky školy, ve spolupráci s některými společenskými organizacemi a kulturními institucemi
  - dávají možnost překonat jednostrannost výchovně-vzdělávacího působení při výuce
- **hromadné formy** výchovné práce – exkurze, návštěva divadelního představení → rozšiřují rozhled žáků, hlubší orientaci v životě, stimulace jejich zájmů, navození aktuálních problémů
  - výchovný účinek není automatický; nepřipravené akce mají spíše negativní dopad
- **skupinové formy** výchovné práce – nejrozmanitější kroužky podle zájmu žáků → vycházejí z individuálních zájmů a podchycují relativně malé skupiny jedinců
  - práce v relativně malé skupině umožňuje pedagogovi hlubší kontakt se žáky
- **individuální podoba** – individuální vedení četby jednotlivých žáků, příprava žáka na účast na školní soutěži → předpokladem důvěra k pedagogům ze strany žáků
- **vliv školního prostředí** – působí na vztah ke škole, k oboru, ke studiu, k lidem
  - záleží na každé maličkosti
- vliv prostředí materiálního X sociálního
- všechny formy výchovy ve škole se stávají účinnějšími, když se organicky propojují s výchovou mimoškolní
- je třeba překonávat dosavadní odtržení školy od ostatních organizací a institucí
- **rada školy** – prohloubení vazby mezi školou, mimoškolními institucemi, obcí a rodinou
- **andragogika** – vzdělávání jedinců v ekonomicky neproduktivním věku

Mimoškolní výchova

- v terminologii užíváno i označení mimoškolní výchova
- nezastupitelná úloha tohoto typu výchovy, zvláštnost v bohatství bezprostředních prožitků
- funkce mimoškolní výchovy – výchovná, sociální a zdravotní
- uskutečňuje se :
  - sítí společenských organizací
  - kulturních zařízení
  - hromadných sdělovacích prostředků
- na výchově se podílejí stále více a všestranněji **společenské organizace**
  - nepůsobí však výchovně pouze na své členy, působí i na široký okruh veřejnosti
  - na mimoškolní výchově se podílejí i církve – čtení bible, kroužek ministrantů
  - **intencionální (přímá) výchova** – kurzy, přednášky, semináře, diskuse
  - **funkcionální (nepřímá) výchova** – probíhá ve spojitosti s vlastním životem a aktivitou dané organizace
  - působení může být dlouhodobé povahy i relativně krátkodobé ve formě poradenské, propagandistické nebo agitační

- významný článek mimoškolní výchovy jsou **kulturní zařízení**
  - plní specifické funkce prostřednictvím výchovných a výukových programů (muzea, galerie, knihovny, divadla, kina a koncertní zařízení, objekty památkové péče, zoologické a botanické zahrady, hvězdárny a planetária)
  - výsledky poskytují možnosti pro výchovně-vzdělávací působení intencionální i funkcionální povahy
  - účinnost výchovně-vzdělávacího působení kulturních institucí se samozřejmě zvyšuje tím, nakolik se toto působení propojuje s činností škol, společenských organizací, sdělovacích prostředků i rodiny
  - připravují specifické prezentace, budují speciální dětská oddělení, realizují výukové programy
- **hromadné sdělovací prostředky** – tisk, rozhlas, film a televize (samostatně zařazovány také do pedagogické kategorie výchovných prostředků)
  - hromadné sdělovací prostředky informují a tím vychovávají
  - mnoho rovin – poznání faktů, zobecňování jednotlivých poznatků, vyvozování obecných zákonitostí
  - přibývá relací, které mají vyhraněně intencionální výchovně-vzdělávací funkci (vytvořené s cílem a účelem pro výchovné působení)
  - funkcionálně působí na rozvoj osobnosti každý podnět těchto prostředků
  - v jejich působení i nedostatky – komercializace, podbíživé programy v konkurenčním boji o sledovanost, přemíra reklam, velké množství násilí a brutality v programech, nevhodný obsah
  - narůstají snahy mediální pedagogiky o koncepci výchovy tzv. mediální kompetence → schopnosti adekvátně přijímat, zpracovávat a hodnotit podněty sdělovacích prostředků
  - ústřední problémy mediální pedagogiky současnosti :
    - jaký mají média vliv na jedince a jak se v něm odrážejí
    - jak děti a mládež přijímají zobrazení násilí v těchto prostředcích
    - jaké důsledky má aplikace médií v rozvoji kognitivních a sociálních schopností
    - jak transformují rodiny rozšiřování programové nabídky médií
    - jaký mají vůbec média význam z hlediska výchovy a vzdělávání jedince

Rodinná výchova

- rodina se tradičně podílela na výchově mládeže i dospělých; jedinci se přirozenou formou dostává četných podnětů a zkušeností → rodina i nadále musí plnit roli první a základní výchovně-vzdělávací instituce
- společnost očekává od konsolidované rodiny pozitivní přínos z hlediska mnohostranného rozvoje
- vytváří příznivé emocionální klima, zajišťuje uspokojování základních potřeb, poskytuje řadu podnětů pro rozvoj společnosti
- důrazem na výchovnou úlohu rodiny samozřejmě neoslabujeme význam školy, společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků
- formulováno několik základních funkcí rodiny :
  - *funkce biologicko-reprodukční* – biopsychické potřeby muže a ženy
  - *funkce ekonomická* – zabezpečení materiálních podmínek existence rodiny
  - *funkce výchovná* – příprava dětí pro život ve společnosti
  - *funkce emocionální* – zabezpečení citových vazeb členů rodiny
  - *funkce ochranná* – zabezpečení péče a ochrany dětí před nepříznivými vlivy
- rodinu můžeme rozdělit dle několika hledisek :
  - *podle počtu generací* - základní (otec, matka, děti)
  - rozšířená (přiřazení ostatní příbuzní)

- *podle úplnosti* - úplná (oba rodiče a nejméně jedno dítě)
  - neúplná (jeden rodič s jedním nebo více dětmi)
- *podle způsobu soužití* - harmonická (plné uspokojení potřeb členů)
  - konsolidovaná (vážné neshody, uspokojení základních potřeb členů)
  - disharmonická (neshody mezi partnery, narušení citových vazeb v rodině)
  - nefunkční (neplní funkce, neexistují citové vazby, nezajišťuje základní potřeby členů)
- rodinná výchova se uskutečňuje mnoha prostředky :
  - **rodina rozvíjí své členy veřejným míněním** (názory a přístupy ke skutečnosti)
    - není neměnné, je utvářeno jednotlivými členy rodiny
    - může být pozitivní nebo negativní
  - **obsah rodinného života** (společné zájmy, společná účast na činnostech vědecké, kulturní, pracovní i sportovní povahy, rozvoj postojů, společné společenské styky)
  - vlastenecká výchova
  - *estetická a kulturní oblast*
  - *tělesná a sportovní oblast*
  - *rozvoj morálních kvalit jedince* (kladný vztah k práci)
- bez spolupráce školy a mimoškolních výchovně-vzdělávacích zařízení s rodinou se podstatně snižuje naděje, že plně dosáhneme potřebných a požadovaných výsledků ve VVP

Sebevýchova (autoedukace)

- stále větší úloha sebevýchovy, jedinec sám se stává jak iniciátorem, tak realizátorem, tvůrcem, organizátorem výchovně-vzdělávacího procesu
- význam sebevýchovy je dvojitý :
  - užší – formování postojů a zájmů
  - širší – sebezvzdělávání (vědomosti, dovednosti, návyky)
- koncepce sebevýchovy :
  - *sebezvzdělávání* - rozvoj vědomostí, dovedností, návyků a schopností
  - *sebevýchova v užším smyslu* - rozvoj postojů jed. ke skutečnosti, zájmů, potřeb, chování
  - *cílová orientace* – cíle individuální a autonomní
  - *obsahová stránka* – rozvoj jedince pro jednotlivé sociální role, rozvoj základních osobnostních kvalit
- předpoklady sebevýchovy :
  - **automotivace, potřeby, zájmy** – jedince motivován podněty ze školy, vznikají potřeby širšího vzdělanostního obzoru
  - **schopnost autodiagnózy** – jedinec je schopen zhodnotit vlastní stupeň rozvoje
  - **schopnost koncipovat svůj další rozvoj** – možná jedině jsou-li k dispozici takové prostředky, které ji jedinci umožní
  - **konzultační a poradenská služba** – v určitých okamžicích mohou nastat potíže, bezradnost i skepse → jedinec by měl mít možnost se v těchto okamžicích poradit, obrátit se o pomoc, najít řešení (škola, učitel, rodič, vedoucí kroužku)
  - **možnost uplatnění dosahovaných výsledků** – formy společenského uplatnění a docenění sebevýchovou dosahovaných výsledků
- fáze sebevýchovy -- schéma
autodiagnostika → automotivace → autodidaxe a autoedukace → plánování
- heteroedukace a autoedukace jsou spojitě nádoby

- heteroedukace by měla pro autoedukaci vytvářet vhodné předpoklady a podmínky; autoedukace vede v určitých okamžicích k nové potřebě heteroedukace
- jak pomoci sebevýchově → je třeba posílit a prohlubit :
  - orientaci výchovy na postoje, potřeby a zájmy* – rozvoj obecných postojů ke skutečnosti, rozvoj specifických postojů, potřeb a zájmů, např. postoje ke vzdělávání, k jednotlivým oborům, k profesi
  - celkové formativní orientace výchovy* – předpokládá rozvinuté schopnosti získávat nové informace, hodnotit je a zobecňovat, aplikovat je v praxi
  - orientaci na autonomní výchovné cíle* – při výchově vždy cíle autonomní (klade si je sám jedinec) a heteronomní (stanoví je společnost a skupina); úspěšná výchova znamená znát a respektovat autonomní cíle a heteronomní cíle adekvátní motivací postupně automatizovat
- *distanční vzdělávání* – účastníci studují samostatně a s vyučujícím komunikují přes média; k dispozici texty, interaktivní programy, e-learning ad.

Literatura: BLÍŽKOVSKÝ, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava : Amosium servis, 1992.
 ČÁP, J., MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2001.
 JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
 POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
 1.
 PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
 SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007

Základy pedagogického výzkumu

- pedagogickým výzkumem získáváme praktická data uplatnitelná v pedagogické teorii
- nabízíme pouze stručný vhled do této problematiky
- **rozlišujeme** několik druhů pedagogického výzkumu **dle následujících faktorů** (Průcha, Gavora) :
- ***míra obecnosti***
  - základní – badatelský výzkum, cílem je obohatit vědění, řeší klíčové problémy
  - aplikovaný – cílem je využití výsledků v praxi, řeší konkrétní problémy praxe
- ***vztah ke skutečnosti***
  - teoretický – využívá abstrakce, analýzy, syntézy, modelů atd., nepracuje s konkrétními daty
  - empirický (praktický) – spojení s praxí, realitou, exaktní metody, konkrétní poznatky
- ***základní paradigma***
  - kvantitativní – exaktní metody, ověřování hypotéz, statistické nástroje, počet
  - kvalitativní – popis, prožitek, postižení jedinečnosti, kvalita jevu
- ***zaměřenost způsob využití***
  - akční – reaguje na určitou potřebu, na dílčí problém praxe; směřuje přímo do praxe; řeší je učitelé, ředitelé; na škole, v kraji
  - strategicko-koncepční – podklady pro rozhodování a dlouhodobé plánování, teoretický, ale opřen o empirický výzkum, směřován obecněji a s širším časovým horizontem
- ***komplexnost objasňování***
  - monodisciplinární – používá teorie a nástroje jedné disciplíny
  - interdisciplinární – integrace poznatků a přístupů vícera disciplín
  - transdisciplinární – řešení problému se skládá jako mozaika pohledů všech disciplín, které mají k řešení problému co říci
- ***účelovost***
  - deskriptivní – charakterizuje, popisuje stav
  - diagnostický – charakterizuje stav (úroveň, příčiny) a dává doporučení
  - explorativní – heuristické, odhalení nového
  - explikativní – co je a proč, verifikace hypotéz
  - evaluační – hodnotící
- ***prostředí realizace výzkumu***
  - laboratorní – realizovaný v laboratorních podmínkách
  - terénní (přirozený) – přímo na školách, např. Školní etnografie
- ***výzkumné přístupy a metody***
  - experimentální – ověřující vědecké hypotézy
  - observační – pozorování
  - longitudální – dlouhodobý
  - průřezový – dlouhodobý průřezový
  - komparativní – srovnávací
  - historický – zkoumání jevu v celé minulosti
  - prognostický – teoretické zkoumání
  - interkulturní – mezikulturní
- ***délka trvání***
  - krátkodobé – krátká doba trvání výzkumu
  - dlouhodobé (longitudální) – relativně dlouhá doba trvání výzkumu
- ***míra postižení předmětu***
  - dílčí – do hloubky, částečný, speciální
  - komplexní – pohled z různých hledisek, multidisciplinární

- **přístup, postup**
  - ex post facto – většina pedagogických výzkumů, pozorujeme závisle proměnnou, nezávisle proměnná známa, zjišťujeme její vliv
  - experiment – opačný postup – ověřujeme, zda předpokládaná intervenující proměnná, když ji měníme vyvolá změny v proměnné, kterou považujeme za na ní nezávislou
- dle základního paradigmatu rozlišujeme **dva základní druhy výzkumu**:
- **kvantitativní výzkum**
  - získává objektivní důkazy, ověřuje teorie a hypotézy, potvrzuje nebo vyvrací teorii
  - plánovitě ověřuje hypotézy, zjišťuje kauzální vztahy
  - deduktivní myšlenkové postupy, relativně velké množství zkoumaných
  - experiment, dotazník, testy, standardizované pozorování
  - standardní postupy, validita a reliabilita zjišťována statisticky, výzkum lze zopakovat
- **kvalitativní výzkum**
  - zaměřuje se na porozumění chování lidí v přirozeném prostředí, vytváří teorii, generuje hypotézy
  - shromažďuje údaje o konkrétním chování lidí a o jeho kontextu, zaznamenává se a interpretuje, v průběhu výzkumu se vynořují hypotézy
  - induktivní myšlenkové postupy, menší množství zkoumaných (žák, třída, škola)
  - dlouhodobý terénní výzkum, pozorování s různou mírou zúčastněnosti
  - problematická z hlediska výsledků, často subjektivní, triangulace dat, metod, výzkumníků, teorie (porovnání podobných výzkumů, podobných jedinců v podobném kontextu, použití více metod)
- některé **pojmy pedagogického výzkumu**
- hypotéza
  - předpoklad
  - tvrzení
  - podmíněný výrok o vztazích mezi dvěma nebo více proměnnými
  - odpověď na výzkumnou otázku
- proměnná
  - empiricky definované znaky jevu a jeho projevy
  - na základě jejich vztahů lze konstruovat hypotézy
  - rozlišujeme nezávisle proměnné, závisle proměnné a intervenující proměnné+
- vědecký výzkum
  - promyšlený přístup k poznávání
  - pro přesnost důležitá kritičnost, sebekontrola
  - umožňuje nejen popis jevů, ale také analýzu a interpretaci, porozumění
  - kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy
- empirický výzkum
  - způsob vědeckého zkoumání, jehož předmětem jsou jevy konkrétní vzdělávací reality
- koncipování výzkumu (postup)
  - hledání a formulace výzkumného problému
  - vymezení a formulování výzkumného pole
  - stanovení hypotézy
  - vymezení základního souboru a výběru (vzorku)
- výzkumný projekt
  - formulace výzkumného problému, vysvětlení základních pojmů (proměnných)
  - autor shrnuje dosavadní řešení problému, analyzuje výzkumné pole
- předvýzkum

- slouží ke zpřesnění vlastní výzkumné strategie
- kontrola průběhu výzkumu
  - vstupní – kvalita projektu v přípravné fázi
  - průběžná – posuzuje realizaci projektu
  - závěrečná – hodnocení výsledků výzkumu
- zpracování výsledků
  - rozhodnutí o formě zpracování
  - sběr a třídění získaných údajů
  - zpracování utříděných dat (statistická, kvalitativní analýza)
  - interpretace – srovnání svých výsledků s jinými
- završení vlastního výzkumu
- vypracování výzkumné zprávy
- týmový výzkum
- spolupráce více výzkumníků, mezioborový výzkum, negativem velikost výzkumného týmu nebo problém v nalezení společného jazyka

- výzkum musí splňovat tyto požadavky :
  - validita - schopnost výzkumného nástroje zjišťovat nebo měřit právě to, co je záměrem výzkumného pracovníka
  - reliabilita - vyjadřuje přesnost a spolehlivost při aplikaci výzkumného nástroje
  - reprezentativnost - edukační jevy mají hromadnou povahu, vyskytují se ve velkém počtu → výzkumník musí provést výběr z celkového souborů jevů
  - triangulace – aby se zvýšila validita výzkumu v těch případech, kdy použití pouze jedné metody nezaručuje, že výsledky jsou dostatečně objektivní a pravdivé

- **soustava metod pedagogického výzkumu**
- pojetí liší se dle autora typologizace
- metody a techniky empirického výzkumu (Pelikán)
- **explorativní metody**
- informace získává z výpovědí samotné sledované osoby, problematická validita výsledků
  - dotazník – zjištění dat o respondentovi, které tazatele zajímají, velké množství respondentů, odpovědi však subjektivní
  - anketa – nespecifikován okruh dotazovaných, odpovídá kdo chce
  - autobiografie – psychologická metoda, respondent zpracovává svůj životopis, hlubší náhled do vývoje člověka
  - rozhovor
    - strukturovaný (otázky předem připraveny)
    - částečně strukturovaný (počátek rozhovoru volný, vstřícná atmosféra)
    - nestrukturovaný (neformální, funkce doplňující nebo orientační)
  - beseda – rozhovor s více účastníky, kratší čas pro poznání více východisek, ale problém ovlivňování se
- **ratingové metody**
- měří jevy, které nejsou přesně změřitelné
  - škály, posuzovací stupnice – několik skupin škál, numerická, grafická, standardní, kumulativní, posuzovací škála s nucenou volbou
  - expertní šetření
- **metoda Q-třídění**
- nepřímá technika posuzování pedagogických jevů respondenty a experty
- kombinuje ratingovou metodu, psychometrii a statistické procedury
- Q-typy → balíčky karet
- **psychosémantická metody**

- poznání individuálních systémů významů, které vkládají do interpretace slov jednotliví lidé
  - technika slovních asociací
  - sémantický diferenciál – umožňuje proniknout do individuálních významů pojmů v pojetí jednotlivých respondentů
- **obsahová analýza**
- analýza pramenů pedagogického výzkumu
  - analýza osobních dokumentů – o žácích, pracovnících školy
  - analýza školských a školních dokumentů – dokumenty popisující pojetí výuky
  - analýza školních ukazatelů – absence, prospěch
- **testy**
- přesné, objektivované měření osobních kvalit, činnosti osobnosti a jejich výkonů
- nástroj systematického zjišťování (měření) výsledků výuky
  - testy psychologické – inteligence, osobnost
  - testy psychomotorické – předpoklady pro pohybové schopnosti
  - testy didaktické – školní výkon žáka
- **projektivní metody a techniky**
- metoda výzkumu osobnosti konfrontující zkoumaného s určitou situací, ve které bude odpovídat podle smyslu, který pro něj tato situace má
  - verbální projektivní metoda – slovní asociační experiment, test nedokončených vět
  - grafická projektivní metoda – analýza písma, kresby
  - manipulační techniky
- **metoda měření sociálních vztahů**
  - sociometrické techniky – preferenční stupnice lidí s nimiž komunikujeme
  - techniky zkoumající preferenční postoje – předpojatost vůči lidem, skupinám
- **behaviorální metoda**
- pozorování určitých jevů, situací, chování jednotlivců i skupin a jejich interakce
  - řízené pozorování – záměrné, systematické, cílevědomé, plánovité
  - interakční analýza – zjišťuje stav struktury a činností ve skupině
- **experimentální metoda**
- umožňuje ověření hypotéz prostřednictvím, změn nezávislé proměnné
  - laboratorní – maximálně čisté prostředí s minimem vnějších vlivů, v němž by se měření vlivů nezávisle proměnné co nejoptimálněji přiblížilo požadavkům vědy
  - simulační – snaha o vytvoření podmínek napodobujících reálné podmínky, ve kterých lidé normálně řeší problémy
  - přirozený – využívá přirozené životní situace, aby při potřebném stupni kontroly mohly být zaváděny a ovlivňovány proměnné
  - formující – prováděn v normálních podmínkách, zaměřuje se na změny, zásah do životní situace, podmínek
    - explorační – neopírá se o teorii, sonduje
    - konfirmační – ověřuje teorii
    - kruciální – potvrzuje jednu a vyvrací alternativní teorie
- **metoda školní etnografie**
- volí kvalitativní přístupy k analýze pedagogických jevů
- pokouší se o vhled do prostředí očima těch, kteří se na jeho tvorbě podílejí
- **metoda logitudinálního šetření**
- opakované měření u stejné skupiny osob
- typologizace metod dalšími autory (*Gavora*):
- **metody kvalitativního výzkumu**
  - participační pozorování
  - etnografické interview

- výzkum životního příběhu učitele
- typologizace metod dalšími autory (*Skalková*):
- **empirické metody**
  - pozorování
  - experiment
  - dotazník
  - rozhovor
  - obsahová analýza dokumentů
  - techniky měření (ústní, písemné, praktické zkoušky, testy, škálování, měření v oblasti sociálních vztahů)
- **teoretické m.**
  - analýza, syntéza a dedukce, indukce
  - modelování (myšlenkový experiment)
- **historicko-srovnávací metody**
  - metoda genetická, srovnávací, historicko-srovnávací
  - metoda historická
- různí autoři (Průcha, Pelikán, Gavora, Švec, Skalková) uvádí celkem přes dvacet různých metod a technik pedagogického výzkumu

Literatura : JÚVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
 GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.
 CHRÁSKA, M. *Didaktické testy*. Brno: Paido, 1999.
 MAŇÁK, J., ŠVEC, V. (Ed.). *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004.
 PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2004.
 POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X.
[https:// is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl](https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl).
 PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
 SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983.